

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Diplomová práce na téma:

Ekologické zemědělství a welfare hospodářských zvířat

Autor: Martina Jirešová

© 2011 ČZU v Praze

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Martina Jirešová

obor Podnikání a administrativa

Vedoucí katedry Vám ve smyslu Studijního a zkušebního řádu ČZU v Praze čl. 17 odst. 2 určuje tuto diplomovou práci.

Název práce: **Ekologické zemědělství a welfare hospodářských zvířat**

Osnova diplomové práce:

1. Úvod
2. Cíl práce a metodika
3. Podstata a okolnosti vzniku konceptu ekologického zemědělství
4. Welfare hospodářských zvířat a jeho místo v ekologickém zemědělství
5. Empirická část
6. Závěr
7. Seznam použitých zdrojů
8. Přílohy

Rozsah hlavní textové části: 60 - 80 stran

Doporučené zdroje:

- Beck, U. (2004). Riziková společnost. Na cestě k jiné modernitě. Praha: Slon.
- Dittrichová, Š. et al. (2008). Lištičky na vinici. Program rozvoje venkova a příčiny stagnace bioprodukce. Praha: Galén.
- Ministerstvo zemědělství ČR (2004). Akční plán pro rozvoj ekologického zemědělství do roku 2010.
- Ministerstvo zemědělství ČR (2007). Program Ekologické zemědělství a biopotraviny.
- Petr, J., Dlouhý, J. (1992). Ekologické zemědělství. Praha: Zemědělské nakladatelství Brázda.
- Urban, J., Šarapatka, B. et al. (2003). Ekologické zemědělství I., II. Učebnice pro školy a praxi. Praha: Ministerstvo životního prostředí ČR.
- Zagata, L. (2009). The analysis of the current forms of organic chicken husbandry in the Czech Republic and their social consequences. *Agricultural Economics – Czech* 55(6): 271 – 283.

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Ing. Lukáš Zagata, Ph.D.**

Termín odevzdání diplomové práce: duben 2011

Vedoucí katedry

Děkan

V Praze dne: 15. 1. 2010

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že svou diplomovou práci na téma Ekologické zemědělství a welfare hospodářských zvířat jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 28.3. 2011

.....

Martina Jirešová

Poděkování:

Ráda bych poděkovala Mgr. Ing. Lukášovi Zagatovi, Ph.D. za odborné konzultace, cenné rady a trpělivost při zpracování mé diplomové práce.

Dále bych chtěla poděkovat ekologickým farmářům, kteří se podíleli na výzkumu, za jejich ochotu mi pomoci a za poskytnuté informace, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout.

Také bych chtěla poděkovat své mamince Haně Jirešové za korekturu textu.

„Ekologické zemědělství a welfare hospodářských zvířat“

„Organic agriculture and welfare of farm animals“

Souhrn

Předložená diplomová práce pojednává o ekologickém zemědělství, o welfare hospodářských zvířat a o motivech, které vedou farmáře k chovu zvířat nekonvenčním způsobem.

První část práce představuje literární rešerši, která se věnuje vysvětlení pojmu ekologického zemědělství, welfare zvířat, historickému pohledu na zvířata i současnému pohledu a vnímání zvířat člověkem.

Druhá část je věnována empirickému výzkumu. K jejímu zpracování byla použita výzkumná metoda případové studie. V této části se nachází popis navštívených ekologických farem, které hospodaří ekologickým způsobem a chovají hospodářská zvířata. Zde je kladen důraz na chov hospodářských zvířat, na jejich welfare, na jejich vnímání farmářem a motivy chovat zvířata nekonvenčním způsobem. Také se zde nachází analýza a interpretace zjištěných skutečností.

Poslední část práce je věnována závěru, ve kterém jsou shrnuty výsledky diplomové práce.

Summary

The topic of submitted diploma thesis is organics farming, animal welfare and also motives, which persuaded farmers to breed animals on organic farming.

The first section of the thesis presents literary research, focused on the aims of the organic farming, animal's welfare, historical view of animals and also present outlook and perception of animals.

The second section is dedicated to empirical research. The empirical enquiry is based on the case study method. This section includes the description of studied farms, which practice organic agriculture and organic husbandry. It is focused mainly on breeding farm animals, animal welfare, also on farmer's perception of animals and motivation to breed animals in systems of organic farming.

The last section presents main conclusions of the diploma thesis.

Klíčová slova

ekologické zemědělství, hospodářská zvířata, welfare zvířat, motivace farmářů, sociální vztahy

Key words

organic farming, farm animals, animal welfare, farmer's motivation, social relations

Obsah

1	Úvod.....	9
2	Cíl práce a metodika	11
2.1	Cíl práce	11
2.2	Metodika práce	11
3	Podstata a okolnosti vzniku konceptu ekologického zemědělství.....	14
3.1	Pohled sociologie na přírodní vědy	14
3.2	Podstata ekologického zemědělství	15
3.2.1	Cíle ekologického zemědělství	15
3.2.2	Vznik ekologického zemědělství.....	16
3.2.3	Negativa ekologického zemědělství	17
3.3	Historie welfare zvířat	18
3.4	Rozporuplná témata	19
3.5	Ekologické zemědělství a hospodářská zvířata	21
3.5.1	Legislativa související s welfare zvířat.....	21
3.6	Povědomí spotřebitelů o bioproduktech	22
4	Welfare hospodářských zvířat a jeho místo v ekologickém zemědělství	23
4.1	Welfare zvířat	23
4.1.1	Pět plus jedna svoboda zvířat.....	23
4.1.2	Zkoumání citění zvířat	24
4.1.3	Pět svobod zvířat a ekologické chovy.....	25
4.2	Ekologické zemědělství a ekologické chovy hospodářských zvířat.....	26
4.2.1	Ekologický chov skotu.....	26
4.2.2	Ekologický chov prasat.....	27
4.2.3	Ekologický chov drůbeže.....	28
4.2.4	Ekologické chovy slepic v České republice	29
4.2.5	Ekologický chov ovcí	30
4.2.6	Ekologický chov koz	31
4.3	Zdraví hospodářských zvířat a veterinární péče v ekologickém zemědělství	32
4.3.1	Konvenční metody léčby	32
4.3.2	Nedovolené postupy léčení v systému ekologického zemědělství	33
4.3.3	Povolené zákroky na zvířatech v systému ekologického zemědělství	33
4.4	Pohled lidí na hospodářská zvířata a jejich vnímání.....	34
4.4.1	Vegetariánství	38
4.4.2	Příklad z ČR: ekologická jatka v Sasově	39
5	Empirická část.....	41
5.2	Reportáže z ekologických farem.....	41
5.2.1	Rodinná farma.....	41
5.2.2	Farma Příznivá.....	46
5.2.3	Farma Horská – Rodinná	53
5.3	Analýza a interpretace	59
6	Závěr	69
7	Seznam literatury	73
7.1	Odborné zdroje	73
7.2	Internetové zdroje	74
8	Přílohy.....	77

Seznam obrázků

Obr. č. 1 - ekologický chov skotu	26
Obr. č. 2 - ekologický chov prasat	27
Obr. č. 3 - ekologický chov slepic	28
Obr. č. 4 - ekologický chov ovcí.....	30
Obr. č. 5 - ekologický chov koz.....	31
Obr. č. 6 - farma Rodinná – skot Galloway na zimní pastvě.....	41
Obr. č. 7 - farma Rodinná – ustájení plemenných býků	42
Obr. č. 8 - farma Rodinná – přírodní napajedlo.....	43
Obr. č. 9 - farma Rodinná – pastviny, stromy a keře – „drbárna“	45
Obr. č. 10 - farma Příznivá – chov ovcí.....	47
Obr. č. 11 - farma Příznivá – ustájení jedné rodiny prasat (kanec, prasnice a selata)	48
Obr. č. 12 - farma Příznivá – „blob“ v zimě	49
Obr. č. 13 - farma Příznivá – ustájení prasat	52
Obr. č. 14 - farma Horská – Rodinná – skot chovaný celoročně venku na pastvě	53
Obr. č. 15 - farma Horská – Rodinná – skot chovaný v zimě v dřevěném přístřešku	54
Obr. č. 16 - farma Horská – Rodinná – ustájení býčků na porážku v dřevěném přístřešku	55
Obr. č. 17 - farma Horská – Rodinná – plemenný býk.....	56

Seznam příloh

Příloha č. 1 - farma Rodinná – dobytek na pastvě	77
Příloha č. 2 - farma Příznivá – „blob“ v létě.....	78
Příloha č. 3 - farma Horská – Rodinná - dřevěný přístřešek pro chov dobytka.....	79

1 Úvod

Ekologické zemědělství je v současné době stále velice diskutovaným tématem. Welfare zvířat k němu neodmyslitelně patří. Lidé se zajímají o spokojenost zvířat a o životní podmínky, které jim jsou poskytovány v jednotlivých chovech.

Podmínky pro chov zvířat v ekologickém zemědělství by měly být lepší než v konvenčním zemědělství. Je to dáno pravidly, která jsou stanovena pro ekologické chovy zvířat. Samozřejmě nemusí to tak být na každé farmě, vždy záleží na konkrétním přístupu farmáře.

Chov zvířat v ekologickém zemědělství je provázaný i s jinými oblastmi hospodářství. Zvířata musí mít přístup na pastviny, kde je jim umožněn pohyb. Vhodné je vlastnit pozemek s trvalými travními porosty, aby byl zajištěn vlastní přísun krmiva zvířatům.

Ekologické zemědělství se snaží o to, aby zvířata mohla vykonávat přirozené potřeby, byl jim zajištěn přirozenější způsob života s dostatečným místem pro pohyb a tím zlepšena jejich životní pohoda.

Velice důležitým prvkem je zájem farmářů, majitelů i chovatelů o pohodlí zvířat. Měli by projevovat o zvířata chovaná na farmě dostatečný zájem a poskytovat jim odpovídající péči.

Zvířatům musí být poskytována odborná péče veterinářů, která se řídí dle podmínek pro systém ekologického zemědělství. Konvenční léky jim mají být podávány v omezeném množství a nebo v případech, kdy přírodní medicína nedokáže zvíře vyléčit. Což přispívá také k celkové pohodě zvířat, která nejsou stresována poskytováním chemických léků.

Odborná veřejnost a ochránci zvířat se snaží o zlepšení života zvířat i v konvenčním zemědělství. Tlakem na zákonodárce byly přijaty zákony, které zakazují typy chovů, v kterých zvířata extrémně trpěla.

Existují i šetrné chovy, které nespádají do systému ekologického zemědělství. S těmi se lze zatím setkat spíše v západních zemích.

I když ekologické zemědělství poskytuje hospodářským zvířatům lepší podmínky pro život, stále existují oblasti, v kterých by se pro zvířata mohlo udělat více.

Je zřejmé, že ekologické zemědělství jako celek má pozitivní dopady na stav životního prostředí, na lepší způsob hospodaření se zvířaty i pro hodnotnější výživu pro lidstvo. Ale jako vše má i svá negativa, o kterých se mnoho nemluví.

Cílům, které byly vytyčeny na počátku práce, se věnuje druhá část práce. Tato část také popisuje použité metody, prostřednictvím kterých byla práce zpracována.

Literární rešerše je obsažena ve třetí a čtvrté kapitole. Třetí kapitola se věnuje podstatě a okolnostem vzniku konceptu ekologického zemědělství a je rozdělena do šesti podkapitol. První podkapitola (3.1) pojednává o pohledu sociologie na přírodní vědy, druhá podkapitola (3.2) vysvětluje podstatu ekologického zemědělství, jeho cíle, vznik a negativa. Třetí podkapitola (3.3) popisuje historii welfare zvířat, čtvrtá podkapitola (3.4) se věnuje rozporupným tématům, které lze najít v ekologickém zemědělství a pátá podkapitola (3.5) se věnuje vztahu ekologického zemědělství k hospodářským zvířatům, včetně legislativy. Šestá podkapitola (3.6) obsahuje stručný popis znalostí bioproduktů spotřebiteli. Čtvrtá kapitola se celá věnuje welfare hospodářských zvířat a jeho místu v ekologickém zemědělství a je rozdělena do čtyř podkapitol. První podkapitola (4.1) vysvětluje pojem welfare zvířat a také pět svobod zvířat. Druhá podkapitola (4.2) se věnuje ekologickým chovům hospodářských zvířat, a to chovu skotu, prasat, drůbeže, ovcí a koz. Třetí podkapitola (4.3) je věnována zdraví hospodářských zvířat a veterinární péče, včetně povolených a nepovolených zákroků na zvířatech v ekologickém zemědělství. Čtvrtá podkapitola (4.4) se zabývá pohledem lidí na hospodářská zvířata a jejich vnímání, včetně vegetariánství a popisu jedinečných ekologických jatek.

Empirická část je obsažena v páté kapitole a je rozdělena do dvou podkapitol. První podkapitola (5.1) popisuje navštívené ekologické farmy, na kterých výzkum probíhal. V druhé podkapitole (5.2) jsou analyzovány a interpretovány skutečnosti zjištěné na ekologických farmách.

Závěr je tématem šesté kapitoly, kde jsou shrnuty nejdůležitější poznatky z celé práce.

Úplným závěrem je v sedmé kapitole uvedena použitá literatura a v osmé kapitole jsou k nalezení přílohy k diplomové práci v podobě dalších fotek získaných na zkoumaných farmách.

2 Cíl práce a metodika

2.1 Cíl práce

Cílem této diplomové práce je prozkoumat vybrané farmy, které praktikují ekologické zemědělství, a nalézt odpověď na otázku, zda životní podmínky hospodářských zvířat v praxi odpovídají podmínkám, které jsou uvedeny v teoretických stanoviskách pro systém ekologického zemědělství a formují jeho podstatu v širokém slova smyslu.

Objektem studia jsou ekologické farmy, které se zabývají chovem hospodářských zvířat. Účelem této práce je prozkoumat welfare hospodářských zvířat na jednotlivých farmách se zvláštním zřetelem na přístup farmářů k nim a zjistit do jaké míry praktické postupy v ekologickém zemědělství přispívají k naplňování jeho poslání. Specifickým účelem práce je prozkoumat různé druhy chovů hospodářských zvířat a zhodnotit poskytovanou péči jejich ošetřovateli a tak přispět k zodpovězení otázky, jestli je systém ekologického zemědělství úspěšným příkladem podpory welfare zvířat.

Otázkou je i jaké léčebné metody hospodářských zvířat farmáři používají. Jestli dávají přednost metodám, které se podobají těm konvenčním a nebo využívají metody ryze přírodní. A jak to ovlivňuje zdraví a spokojenost zvířat.

2.2 Metodika práce

Teoretická část diplomové práce je zpracována na základě prozkoumání odborné literatury, dostupných tištěných článků i relevantních internetových zdrojů. Cílem této části je shromáždit dostupné informace o chovech hospodářských zvířat v ekologickém zemědělství a o jejich welfare. Získané informace z odborné literatury vytváří konceptuální rámec, který napomáhá k vytvoření kvalitního základu pro pokračování empirickou částí.

Empirická část je zpracována metodou případové studie. Případová studie je metoda výzkumu, která dokombinuje různé techniky sběru dat. Na závěr se případová studie vyhodnocuje kvalitativními metodami. Podstatou této metody je zaměření se na objekt výzkumu a zkoumání tohoto objektu jako celku. Cílem případové studie je prozkoumat, popsat a pochopit zkoumaný objekt a následně ho porovnat s jinými

zkoumanými objekty, které mají stejné nebo podobné vlastnosti. Data, která jsou využitelná pro metodu případové studie, se shromažďují různými technikami sběru dat a těmi jsou analýza dokumentů, přímé pozorování a rozhovor (Velký sociologický slovník, 1996).

Metoda případové studie je definována jako metoda, která usiluje o systematický výzkum jevu nebo spojení jevů, jejím cílem je popis a vysvětlení těchto zkoumaných jevů. Další definice popisuje případovou studii jako metodu, která zahrnuje systematické shromažďování informací o specifické osobě, sociálních pravidlech, jevech nebo skupinách. Tato metoda dovoluje efektivně prozkoumat a porozumět, jak se subjekty spolu navzájem ovlivňují. Metoda případové studie je schopná plně obsáhnout celou problematiku jednotlivého zkoumaného jevu i komplexu jevů. Podle prozkoumání jednotlivých jevů či objektů lze popsat široký okruh stejných jevů či objektů, které mají stejný cíl a stejné charakteristické vlastnosti. Případová studie je používána mnoha vědci po dlouhá desetiletí jako uznávaná metoda. Tato metoda se zaměřuje na jeden jev, osobu, společnost nebo instituci. Případová studie pomáhá výzkumníkovi odkrýt zjevnou součinnost podstatných faktorů, které jsou charakteristické pro daný jev. Výzkumník pomocí této metody zachytí velké množství téměř přehlédnutelných věcí, které jiné výzkumy mohou přehlédnout. Případová studie má za úkol nejprve shromáždit potřebná data a poté je analyzovat. Výzkumník si musí stanovit, jaké informace potřebuje získat. Po získání potřebných informací, jsou tato data srovnávána mezi sebou a také s odpovídající literaturou. Je zapotřebí se zaměřit na získaná data a zjistit, jestli souhlasí s počátečním stanoveným cílem. Dále je potřeba data správně interpretovat a hledat jejich smysl v širších souvislostech. Metoda případové studie je úspěšně zakončena, když lze nabídnout konečný teoretický význam zkoumaných jevů. Existují tři druhy případové studie, a to výzkumná, vysvětlující a popisná. V případě výzkumné studie mohou být nejprve shromažďována data a až poté definována výzkumná otázka. Tento typ případové studie může být brán jako počátek velké sociologicko-vědecké studie. Vysvětlující případová studie se používá při zjišťování kauzálních příčin. Popisná případová studie vyžaduje, aby cíl a rámec jejího zkoumání byl znám předem a až poté může být zahájen výzkum. Je nutné, aby si výzkumník předem stanovil výzkumné otázky, studovaný problém, identifikoval jednotky analýzy, logicky spojil získaná data s teorií a stanovil si kritéria pro interpretaci. Popisná případová studie je používána v této diplomové práci. Vědecký přínos případové studie

spočívá ve schopnosti otevřít cesty pro objevování. Případové studie musí být objektivní a zobecňující. Někdy je na případovou studii pohlíženo jako na neobjektivní metodu výzkumu. Ale nemělo by tomu tak být. Objektivita je těsně spojována s opakovatelností výzkumu, což spočívá v možnosti, že čtenáři, pokud mají pochybnosti, mohou tento výzkum zopakovat. Zobecnitelnost spočívá v možnosti spojit a zobecnit získané výsledky zkoumaných jevů, skupin nebo individualit se stejnými typy jevů, skupin nebo jedinců (Berg, 2007).

Průzkum byl proveden na třech vybraných ekologických farmách, které se nacházejí v různých lokalitách České republiky. Farmy byly vybrány ze seznamu ekologického zemědělství k 31.12.2009. Byly vybrány ekologické farmy, které chovají především skot a prasata, popř. mají i jiné doplňkové chovy. Tyto druhy zvířat byly zvoleny především z důvodu porovnatelnosti získaných dat. Rozhovor byl poskytnut vždy majitelem farmy. Pro každou farmu byl zvolen fiktivní název z důvodu zachování jejich anonymity.

První vybraná farma se nachází v Plzeňském kraji. Je to malá farma rodinného typu. Chová skot bez tržní produkce mléka. Celková výměra plochy v EZ je přibližně 22 ha, výměra trvalých travních porostů je 18 ha a výměra osevních ploch 4 ha. Druhá vybraná farma se nachází na Vysočině. Je to velká farma, která chová mnoho druhů zvířat – skot bez tržní produkce mléka, prasata, kozy, ovce a koně. Celková výměra plochy v EZ je přibližně 530 ha, z toho výměra trvalých travních porostů je 227 ha, výměra osevních ploch 240 ha a výměra ostatních ploch je 63 ha. Třetí vybraná farma se nachází v Libereckém kraji. Je to farma rodinného typu. Chová skot bez tržní produkce mléka, ovce a koně. Celková výměra půdy v EZ je přibližně 52 ha, z toho výměra trvalých travních porostů je 50 ha a výměra osevních ploch 2 ha (Seznam ekologických zemědělců k 31.12.2009).

3 Podstata a okolnosti vzniku konceptu ekologického zemědělství

3.1 Pohled sociologie na přírodní vědy

Pokud lidé vedou diskuzi o životním prostředí, o znečišťování ovzduší, půdy apod., dělají tak většinou pouze s ohledem na přírodní vědy. Ale tyto problémy nejsou pouze zájmem přírodních věd, mají dalekosáhlejší dopady a to i na sociologii, kulturu a politiku. Debaty o životním prostředí probíhají sice o člověku, ale bez člověka. Proto je zapotřebí do této debaty zapojit i kulturní a sociologické hledisko. Toto hledisko může zastávat v debatě o ekologických problémech sociologie, která zahrnuje do tohoto tématu člověka, jeho potřeby a zájmy a možné následky přijatých rozhodnutí. Mnoho látek, které ohrožují přírodu a nebo zdraví člověka, není schopen sám člověk rozpoznat. Z tohoto důvodu existují vědci, kteří jsou schopni tyto problémy rozpoznat dříve a člověka před nimi varovat. Příkladem mohou být používaná umělá hnojiva a jiné chemické látky používané v zemědělství a v potravinářství. Pokud sociologie a přírodní vědy řeší stejný problém a nebo si kladou stejnou otázku, dívají se tuto otázku každá jiným úhlem pohledu. Svým způsobem se tyto dvě vědy od sebe odlišují a rozcházejí se, ale zároveň jsou spolu spjaty a doplňují se. Jedna bez druhé by v současnosti jen těžko hledala odpovědi na dnešní problémy. I přes to, že jsou tyto dvě vědy spolu spjaté, neměly by zastávat stejné názory a utvářet tak harmonii. Měly by si navzájem klást otázky, odpovídat na ně a zpochybňovat si závěry. Každá z těchto věd má jiný objekt zájmu. V dřívějších dobách byla společnost a příroda stavěna proti sobě. Sociální teorie ještě v devatenáctém století chápala přírodu jako objekt jako nespolečnost a říkala, že lidé by si měli přírodu podrobit. Ve dvacátém století, následkem industrializace, začala být příroda chápána jako součást společnosti. To znamená, že ničivé zásahy v přírodě nestojí mimo naši společnost, ale jsou její součástí. Stávají se součástí ekonomického, sociálního, kulturního i zdravotního hlediska. Problémy v přírodě již nejsou problémy přírody, ale jsou to problémy celého lidstva, jsou součástí společnosti, kultury, rodinného života a utvářejí historii. Příroda již dnes vlastně není pravou přírodní přírodou, ale je již umělou přírodou. V tomto je rozdíl mezi průmyslovou společností a industrializovanou společností. V průmyslové společnosti stála společnost

proti přírodě a lidé si ji chtěli podrobit. V industrializované společnosti je příroda součástí celé společnosti a prolíná se ve veškerých jejích subsystémech. Lidé by ji, jak tvrdí Ulrich Beck, měli začít brát jako součást jejich životů (Beck, 2004).

3.2 Podstata ekologického zemědělství

Ekologické zemědělství je prezentováno jako šetrný způsob hospodaření, který se snaží zlepšit životní prostředí a věnovat se zemědělské produkci při zachování přírodního přirozeného prostředí. V ekologickém zemědělství je zakázáno mnoho chemických a technických prostředků, které se používají v konvenčním zemědělství. Ekologický zemědělec hnojí půdu organickými hnojivy, používá moderní stroje na odstranění plevelů místo herbicidů a střídá osevní postupy. Při chovu hospodářských zvířat by měl dbát na pohodu zvířat – welfare. Dopřát jim více životního prostoru v místech, kde žijí. Pravidelně zvířatům dopřávat pobyt na pastvě. Zvířata nesmí být krmena klasickým krmivem, které se používá v konvenčních chovech, krmivo nesmí obsahovat antibiotika a další přídatné látky. Hospodářským zvířatům by mělo být dopřáno žít alespoň částečně svým přirozeným způsobem života. Po celou dobu svého života by měla být co nejméně stresována. Konec jejich života by pro ně měl být také co nejméně stresující a co nejvíce humánní (Šarapatka, Urban, 2006).

Ekologickému systému hospodaření jde i o celkovou rovnováhu a vyváženost přírodního i zemědělského prostředí. Nejde pouze o ekologické hospodaření, ale i o ekologické myšlení. Ekologický zemědělec by měl využívat přírodní obnovitelné zdroje energie a zajímat se o recyklaci surovin. Jedním z cílů ekologického zemědělství je jeho mimoprodukční funkce, která přispívá k udržení obyvatel na venkově, v zemědělství, možnost pracovního uplatnění v místě bydliště a udržení přirozeného rázu krajiny. Hlavním cílem je samozřejmě produkční funkce ekologického zemědělství, která zajišťuje potravu pro obyvatelstvo (Ministerstvo zemědělství, 2004).

3.2.1 Cíle ekologického zemědělství

- Udržet úrodnost půdy a také ji zvyšovat.
- Minimalizovat znečištění životního prostředí zemědělskou produkcí.
- Hospodařit v uzavřeném systému hospodářství.

- Využívat místní zdroje.
- Produkovat potraviny s vysokou nutriční hodnou.
- Produkovat kvalitní hnojiva.
- Používat obnovitelné zdroje energie.
- Umožnit lepší způsob života hospodářským zvířatům – starat se o jejich welfare.
- Ekonomický a sociální rozvoj zemědělským rodinám.
- Udržení obyvatele na vesnicích.
- Udržení přírodního rázu krajiny (<http://www.pro-bio.cz/>).

3.2.2 Vznik ekologického zemědělství

Prvopočátek vzniku ekologického zemědělství ve střední a západní Evropě lze najít po první světové válce. Vznik ekologického zemědělství je těsně spjat se stoupající industrializací a intenzifikací zemědělské produkce, které se projevily nejvýrazněji po druhé světové válce, kdy byl velký nedostatek potravin. V jednotlivých zemích se snažili vyprodukovat co nejvíce potravin, aby mohli nasytit své obyvatelstvo. Začala se používat umělá hnojiva, antibiotika, pesticidy a jiné chemické prostředky. Industrializace zemědělství se navíc stala politickou otázkou, jak dokládají historické souvislosti tzv. Zelené revoluce. Industrializace měla samozřejmě pozitivní dopad na zemědělství, ale časem se objevilo i mnoho jejich negativ. Docházelo ke snižování kvality potravin, vyššímu výskytu škůdců a chorob v důsledku používání chemických látek, ke znehodnocování zemědělské půdy a k horšímu zacházení se zvířaty. Ekologické zemědělství vzniklo jako protipól intenzifikace zemědělství. Někteří zemědělci se vraceli zpět na venkov a zpět ke starému způsobu pěstování rostlin a chovu hospodářských zvířat. Nejprve se návrat na venkov spojoval spíše s romantickým způsobem životem. Na počátku dvacátého století vznikaly první vědecké koncepty o ekologickém zemědělství. Vzniklo mnoho systémů (či teoretických škol) ekologického hospodaření – přírodní zemědělství, biologicko-dynamické zemědělství, organicko-biologické zemědělství, organické zemědělství a biologické zemědělství, z kterých se později vyvinulo ekologické zemědělství (Šarapatka, Urban, 2006).

3.2.3 Negativa ekologického zemědělství

Ekologické zemědělství má i svá negativa, o nichž se mnoho nemluví. I když je spíše opěvované samými superlativy, v poslední době se stále více objevují jeho kritici, např. Norman Borlaug. Ten vyvrací následující tvrzení: ekologické zemědělství je lepší pro životní prostředí. Toto tvrzení pokládá za absurdní, vzhledem k tomu, že ekologické zemědělství dosahuje nižších výnosů a k produkci, srovnatelné s konvenčním zemědělstvím, potřebuje více půdy. Ekologické zemědělství je extenzivní způsob hospodaření. Nepoužívá umělá hnojiva. S tím je spojena nižší produkce na hektar zemědělské půdy. Oproti tomu při zavádění intenzivního hospodářství a s používáním umělých hnojiv se zemědělská produkce téměř ztrojnásobila. Pokud by byla snaha hospodařit na celé planetě pouze ekologicky, muselo by se vykácet mnoho dalších lesů. A proto při současném počtu lidí na planetě by ekologické zemědělství nebylo schopno uživit celé lidstvo. Dalším argumentem proti ekologickému zemědělství je, že spotřebuje více nafty než konvenční zemědělství. Je to dáno tím, že ekologičtí farmáři k hubení plevelu nepoužívají herbicidy, ale odstraňují ho mechanicky za pomoci traktorů. Oproti tomu konvenční zemědělství spotřebovává více zemního plynu při výrobě umělého hnojiva (Plische, 2007).

Studie z Velké Británie prokázala, že divoce žijící ptactvo dává přednost konvenčnímu zrně před ekologicky vypěstovaným zrnem. Konvenční zrně obsahuje o deset procent více bílkovin než zrně ekologické. Ptáci to poznají dle chuti a upřednostňují ho z výživových důvodů (McKenzie, Whittingham, 2010). V Brazílské studii o ekologicky pěstovaném čiroku lze najít závěr, že tento čirok není kvalitnější než konvenčně pěstovaný čirok. Bio čirok se nesmí ošetřovat proti plísním, tzn. že při konzumaci napadané rostliny lidé konzumují i jedy z plísní (mykotoxiny), které mohou vyvolávat nádorové onemocnění. Stejně tak to platí u prasat, která jsou krmena tímto čirokem (Alves dos Reis at al, 2010).

Ekologická pole, která se nacházejí v blízkosti konvenčních polí, zanášejí do klasických polí semena plevelů. Konvenční zemědělci musí kvůli tomu používat více herbicidů, aby ochránili svou úrodu (Petr, 2010).

Každopádně v průběhu dvacátého století se organickému hnutí podařilo vytvořit mnoho vědeckých důkazů, které dokládají přednosti ekologického hospodaření v oblasti životního prostředí, např. pozitivní vliv na biodiverzitu v okolí farem, ale v jiných

oblastech, např. tvrzení o zdraví-prospěšnosti biopotravin zůstávají nepodložení (Reed, 2010).

3.3 Historie welfare zvířat

Velice krutý byl středověk, kdy docházelo k nehumánnímu zacházení nejen se zvířaty, ale především s lidmi. První snahy o ochranu zvířat se objevily v osmnáctém a v devatenáctém století, kdy si lidé začali uvědomovat okolní přírodu a přestali ji vnímat jako samozřejmost. Tehdy se lidé začali zajímat o zvířata a o zlepšení jejich života. Díky tomu vznikl i pojem ochrana zvířat, který vznikl začátkem devatenáctého století. V této době se o ochranu zvířat zajímal jen úzký okruh lidí, kteří měli zájem o ekologii a pocházeli především z vyspělých států. První spolek na ochranu zvířat vznikl v roce 1824 v Anglii. Později bylo založeno mnoho dalších spolků. Tyto spolky nejprve usilovaly o nebití zvířat a zastavení přetěžování tažných zvířat. Také se začaly zajímat i o problematiku velkochovů, krutého zacházení se zvířaty na jatkách a o krutosti pokusů prováděných na zvířatech. K této kritice se připojili i vegetariáni, kteří vyzývali lidi k nekonzumování masa (Šarapatka, Urban, 2005).

Působení ochránců zvířat se stále zvětšovalo. Začali iniciovat přijímání zákonů proti týrání zvířat. Narůstal zájem o zvířata volně žijící v přírodě, kterým hrozí vyhubení. Lidé začali negativně vnímat zápasy zvířat, cirkusy, některé sporty se zvířaty a odchyt zvířat z přírody do zoologických zahrad. Také se začali zajímat o způsob chování zvířat v domácím prostředí, a to jak hospodářských zvířat, tak i domácích mazlíčků. V posledních letech dochází ke kritice způsobu hubení škůdců a jiných nebezpečných živočichů. Také je kladena otázka: Proč by měl být člověk důležitější než zvíře? Tato a jiné otázky se staly hlavním tématem organizací, která bojují za práva zvířat a usilují o zakotvení ochrany zvířat do zákonů jednotlivých zemí (Šarapatka, Urban, 2005).

Nejmladší teorií, která se objevuje v teorii ochrany zvířat, je teorie spravedlnosti. Princip spravedlnosti je znám již po několik staletí, ale teprve nedávno se začal uplatňovat i u zvířat (Šarapatka, Urban, 2005).

„Spravedlnost je princip ochrany slabších před zvlí silnějších.“ (Šarapatka, Urban, 2005).

Tento princip říká, že je nutné zachovat rovnost v právech a svobodách. Také je zapotřebí respektovat odlišnosti, které jsou způsobeny jinými představami o hodnotách. Teorie spravedlnosti vyvolala diskuzi, do které se zapojily protichůdné skupiny lidí. Jednou skupinou jsou lidé, kteří zastávají názor, že lidé a zvířata jsou si rovni. Druhou skupinou jsou lidé, kteří zastávají opačný názor. Princip spravedlnosti zastávají lidé, kteří mají zájem o zlepšení života zvířat a chtějí navrhnout nové etické normy na ochranu zvířat (Šarapatka, Urban, 2005).

Zde je možné použít další výstižný citát pro tuto teorii, který je dlouholetým etickým pravidlem: „*Co nechceš, aby druhí činili tobě, nečiň ani ty jim.*“ (Šarapatka, Urban, 2005)

3.4 Rozporuplná témata

Jedním z témat, které souvisí s ochranou zvířat, je jejich utrpení a otázka zda může zvíře trpět. Tato otázka byla položena na přelomu osmnáctého a dvacátého století filozofem Jeremym Benthamem. V této době se o zvířecích smyslech mnoho nevědělo. Dnes již víme o něco více. Ale na otázky typu, jestli má zvíře city, co přesně prožívá, jestli ví o tom, že jednou umře a co při smrti cítí, není stále známá odpověď ani v současnosti. Jediné co vědci potvrdili je, že zvířata nemají takový rozum jako lidé. Na jedné straně tento fakt zvířatům život usnadňuje, tím, že se netrápí očekáváním a neprohlubují tak svůj smutek. Na druhé straně, rozumem je možné získat nadhled a získat si odstup od problému (Šarapatka, Urban, 2005).

Od tohoto tématu není daleko k další otázce, která zní, jestli má člověk právo zabíjet zvířata kvůli jejich masu. Argumentů pro a proti je mnoho. Vědecky je dokázáno, že člověk k životu nepotřebuje jíst maso, ale většina lidí není ochotna se masa vzdát. Vegetariány může k nekonzumování masa přimět mnoho důvodů, např. etické přesvědčení nebo zdravotní problémy. Dalším argumentem proti konzumaci masa je, že výroba masa je moc energeticky náročná a drahá. Zvířata se totiž živí rostlinnou stravou, která se při zpracování tepelně vytrácí. Kdyby lidé konzumovali rostlinné produkty, které se pěstují na poli, ušetřilo by se mnoho místa, nákladů atd. Ale tento názor již nemá se zvířaty a jejich blahem nic společného (Šarapatka, Urban, 2005).

S další velice zajímavou teorií přišel filozof Erazim Kohák. Jedná se o teorii založenou na správném používání slov a nazývání věcí správnými pojmy. Lidé používají různá slovní spojení, která nejsou schopna pravdivě popsat určitou činnost. Používáním slov, jako je těžba dřeva nebo jatka, lidé dávají najevo, že zvířata a rostliny jsou pro ně pouze věc. Lidé by se měli naučit používat správně popisující pojmy jako je kácení stromů nebo zabíjení zvířat. Tato teorie tvrdí, že pokud lidé začnou používat přesné výrazy a budou se korektně vyjadřovat, mohou časem změnit své smýšlení a svůj postoj k dalším živým tvorům. Erazim Kohák toto připodobňuje k chování nacistů, kteří tajili před celým světem, co se odehrálo v koncentračních táborech. Přirovnává tak producenty masa a jejich továrny k vyhlazovacím táborem, kteří se snaží zatajit před spotřebiteli, jak samotná výroba a zpracování masa probíhá (Kohák, 1998).

„Člověk vládne nad zvířaty, a proto se nemůžeme zříkat odpovědnosti za to, jak zvířata pod naším vlivem žijí. Současně nám věda podává přesvědčivé důkazy, že zvířata, zatím alespoň ta, která patří mezi obratlovce, jsou citlivé bytosti, které jsou schopné trpět či pociťovat radost a často jsou mnohem inteligentnější, než jsme si dokázali představit. Zájem o životní pohodu zvířat je tedy logickým důsledkem odpovědného přístupu k obecně přijatým vědeckým závěrům a v ovzduší rozšiřujícího se konceptu humanity, dosud uplatňovaného jen mezi lidmi navzájem, také na „mimolidské bytosti“. Děje se však i proto, že na tom závisí kvalita našeho vlastního života.“ (Kohák, 1998)

Podobně hovoří ve své knize Joy (2010), která zastává názor, že zvířata nejsou sama o sobě a ze své vůle hospodářskými. Hospodářská zvířata z nich udělala až lidé, dříve žila volně v přírodě. Lidé ze zvířat udělali pouze objekty hospodářského koloběhu. Tvrdí, že by se zvířata neměla nazývat hospodářskými zvířaty, ale zvířaty chovaných na farmách. Název hospodářská zvířata evokuje představu, že si tento úděl vybrala zvířata sama. Ovšem není tomu tak, tudíž by lidé měli používat výraz zvířata chovaná na farmách, z kterého je viditelné, že si tento úděl zvířata nevybrala sama (Joy, 2010).

3.5 Ekologické zemědělství a hospodářská zvířata

V minulosti se ekologické zemědělství, odborná literatura i praxe, věnovala především rostlinné produkci a s ním souvisejícími tématy jako je pěstování rostlin bez umělých látek, úrodnosti půdy a agrosystémům. Bylo zapotřebí se zaměřit i na hospodářská zvířata, která jsou nedílnou součástí systému ekologického zemědělství. A věnovat pozornost jejich správnému ustájení, preventivní péči o zdraví, plemenářství a dalším hlediskům. Velký rozvoj v ekologických chovech hospodářských zvířat souvisí s rozšiřováním trvalých travních porostů v méně produkčních oblastech, kde se chovají především ovce a skot. Konkrétně v České republice se jedná o zvětšení počtu chovů krav bez tržní produkce mléka. V počtu ekologických chovů hospodářských zvířat Česká republika stále zaostává za Evropskou unií. Tento rozdíl se postupně snižuje se zvyšující se poptávkou českých spotřebitelů po bioproduktech. Někteří spotřebitelé se začali zajímat o welfare zvířat, které konzumují. A záleží jim na lepším způsobu života hospodářských zvířat (Šarapatka, Urban, 2005).

Hospodářská zvířata, především býložravci, produkují organická hnojiva, která mají v ekologickém zemědělství nezastupitelnou roli. Ideálním ekologickým podnikem je tudíž podnik, který má rostlinnou produkci, trvalé travní porosty, chov býložravců, prasat a drůbeže. Pro srovnání lze uvést některé konvenční podniky, které podléhají přehnané specializaci, kdy mají např. pouze chov hospodářských zvířat a nemají k dispozici žádnou zemědělskou půdu (Šarapatka, Urban, 2005).

3.5.1 Legislativa související s welfare zvířat

Postupem času se změnil úhel pohledu lidí na zvířata. Tato změna pohledu je zapracovávána i do právního rámce. Dříve právo v Evropské unii považovalo zvířata za zemědělské produkty. Od 1.5.1999, kdy byl přijat Protokol o welfare zvířat k Amsterdamské smlouvě, jsou zvířata považována za tvory, kteří jsou citliví, jsou schopni cítit bolest a utrpení. Instrukce Evropské unie přijaly legislativní změny, které zakazují některé způsoby chovu. Jsou to především typy chovů, které způsobovaly zvířatům největší utrpení. Od roku 2007 byl zakázán chov telat na bílé telecí maso, který se prováděl ve velice úzkých kotcích, kde se telata nemohla vůbec pohnout a byla živena speciální dietní stravou bez železa a vlákniny. Od roku 2013 bude zakázán chov prasnic

v úzkých kotcích na betonové podlaze, kde se nemohou ani otočit. Prasnice si za normálních okolností staví před porodem hnízdo, zde to ovšem není možné (Šonková, 2006).

Českou republiku lze zařadit k nejvyspělejším státům světa v právní ochraně zvířat. Vymahatelnost práva dosti zaostává za stanovenou právní ochranou, čímž zhoršuje postavení zvířat v právním odvětví (Šonková, 2006).

3.6 Povědomí spotřebitelů o bioproduktech

Mnoho spotřebitelů si kupuje potraviny či nápoje, které pocházejí z ekologického zemědělství. Důvodem pro jejich konzumaci může být lepší chuť, autentičnost, ochrana životního prostředí, ochrana zvířat, podpora venkovského způsobu života atd. Ekologické zemědělství se praktikuje téměř ve všech státech světa. Jeho spotřeba se soustřeďuje především do Evropy a Severní Ameriky. Spotřeba bioproduktů každým rokem roste o deset až patnáct procent (<http://ec.europa.eu>).

Struktura spotřebitelů, kteří nakupují bio výrobky se mění. Mnoho lidí je nakupuje pouze s vidinou lepšího zdraví nebo moderního životního stylu – stravovat se bio. Další skupinou jsou lidé, kteří tyto výrobky nakupují a nemají o významu slova ani ponětí. Tito spotřebitelé nenakupují biopotraviny s vidinou zlepšení či udržení životního prostředí. Spotřebitelé by měli být vzděláváni o potravinách obecně, nejen o biopotravinách. Měli by vědět, co to bio je. Při nakupování potravin by měli zohledňovat původ potravin a také znát jaké sociální či environmentální dopady jejich nákupní rozhodování může mít (www.biospotrebitel.cz).

V České republice až dvacet devět procent spotřebitelů zná bio výrobky a nakupují je pravidelně či nepravidelně. Každým rokem se zvyšuje počet nákupů výrobků z ekologického zemědělství. Nakupují především mléko a mléčné výrobky, cereální výrobky a zeleninu a ovoce. Ekologické zemědělství v České republice je provozováno na malé výměře orné půdy, to má za následek nedostatek českých bio produktů. Nadpoloviční většina všech bio produktů, které se prodávají v České republice pochází ze zahraničí. V České republice se nachází pouze několik ekologických jatek. Většina zvířat na porážku se prodává do konvenčních jatek nebo do ekologických jatek v zahraničí. S tím souvisí nedostatek českého bio masa v našich obchodech (Dittrichová, Heřmanská, Rozsypal, 2008)

4 Welfare hospodářských zvířat a jeho místo v ekologickém zemědělství

4.1 Welfare zvířat

Pojem welfare je anglický výraz, který v překladu do českého jazyka znamená životní pohodu. Proto pojem welfare zvířat znamená pohodu zvířat chovaných v zemědělství. Popsat, co přesně slovo welfare, nebo-li pohodu, vystihuje, je složité a bylo by zapotřebí provést důkladnější analýzu, která by byla založena na skutečných pocitech zvířat a jejich vnímání. Pohodu zvířat je možné definovat jako pocity radosti a slasti, kdy zvíře není vystaveno utrpení a stresu. Zároveň je ji třeba chápat jako přežití genů daného jedince. Definic slova welfare je mnoho, není třeba si je pamatovat, ale důležité je pochopit, co toto slovo znamená. Z roku 1981 pochází jedna z nejstarších definic slova welfare, jejím autorem je Hughese van Putten: *„Životní pohoda zvířat je stav naplnění všech materiálních a nemateriálních podmínek, které jsou předpokladem zdraví organismu, kdy je zvíře v souladu se svým životním prostředím“*. Kratší definice pochází z roku 1994, a to od autora J.Webstera: *„Pohoda zvířat je určena jeho schopností vyhnout se střádání a zachovat si zdatnost.“* (Šarapatka, Urban, 2005)

4.1.1 Pět plus jedna svoboda zvířat

Koncept pět plus jedna svoboda zvířat vznikl v šedesátých letech ve Velké Británii jako reakce na kritickou knihu Ruth Harrisonové, která poukazovala na katastrofické zacházení s hospodářskými zvířaty. Zvířata by měla mít možnost vstát, lehnout si, otočit se, očistit si tělo a natáhnout končetiny. Tyto svobody spíše vyprovokovaly diskuzi o prostorovém rozměru místa, ve kterém zvířata žijí a pozapomněla na jiné aspekty slova welfare. Později, v devadesátých letech, byly tyto svobody přetvořeny do stávající podoby:

- Svobody od hladu a žízně.
- Svoboda od nepohodlí.
- Svoboda od bolesti, zranění a onemocnění.

- Svoboda od strachu a stresu.
- Svoboda projevit přirozené chování.

Tato koncepce spočívá v tom, že by zvířata měla mít stálý přístup k čerstvé vodě a krmivu. Mělo by jim být poskytnuto odpovídající prostředí pro život a možnost přístupu na místo, kde budou moci nerušeně odpočívat. Zvířatům by měla být poskytována preventivní zdravotní péče a v případě nemoci jim zajištěna rychlá léčba. Zvířatům by mělo být umožněno žít v prostředí, které by je nevystavovalo přílišnému stresu. Místo, kde žijí by mělo být klidné a ošetřovatelé by se k nim měli chovat dobře. Zvířatům by také měl být poskytnut takový prostor, ve kterém by mohla projevovat své přirozené chování (Šarapatka, Urban, 2005).

J. Webster později navrhl přidat ještě jednu svobodu, a to svobodu vykonávat svobodně a osobně kontrolu nad vlastní životní pohodou. Tato „šestá“ svoboda vychází z toho, že pět svobod nezaručuje zvířeti, že nebude trpět hladem a nebo zimou. Právě tato šestá svoboda by měla zajistit, aby zvíře i při pocitu strádání mohlo svůj pocit zlepšit vlastními konáními (Šarapatka, Urban, 2005).

Výše uvedených pět plus jedna svoboda se mohou navzájem vylučovat. Nelze je splnit všechny na sto procent. Lze je brát spíše jako radu pro zpříjemnění života hospodářských zvířat. Tyto svobody se dají využít i pro srovnávání různých typů ustájení. Lze vytvořit tabulku, která bude po levé svislé straně obsahovat typy svobod a na horní vodorovné straně budou uvedeny různé typy ustájení. Do jednotlivých políček tabulky se vyplní hodnocení (Šarapatka, Urban, 2005).

4.1.2 Zkoumání cítění zvířat

Pět plus jedna svoboda umožňuje stanovit pravidla pro analýzu welfare zvířat, ale je třeba si položit otázku, kdy zvířata cítí utrpení a jak jsou schopni prožívat určité situace a pocity. Při zkoumání cítění zvířat si je třeba klást několik otázek a nalézt na ně odpovědi:

- Co zvířata chtějí od života?

- Jsou si zvířata vědoma utrpení?
- Jak člověk může poznat po čem zvíře touží a kdy trpí?

Porozumět zvířatům je složité. Zvířata nám nemohou říct, co chtějí a co cítí. Navíc utrpení je subjektivní záležitost. A odpověď na tyto otázky je velice složitá, u každého zvířete se liší. Zvíře, které vypadá spokojeně může trpět a naopak. Pozorováním zvířete se lze dozvědět mnoho o podmínkách, které potřebuje k životu a o jeho fyziologických potřebách, ale o jeho vnitřních pocitech se mnoho nedovíme (Šarapatka, Urban, 2005).

4.1.3 Pět svobod zvířat a ekologické chovy

Již zmíněných pět svobod zvířat, které vystihují základ pro stanovení welfare zvířat se samozřejmě využívají i v ekologickém zemědělství. Je třeba je kriticky posoudit a zjistit, zda je možné je splnit. Je možné tvrdit, že se většinou splnit dají a zvířatům je dopřáváno dostupné pohodlí pro jejich život. Vždy záleží na jednotlivých chovatelích, jak se o svá zvířata starají. Nedostatky, které lze najít v pěti svobodách v ekologickém zemědělství:

- Problémy při špatném řízení podniku (u první svobody – tj. svoboda od hladu a žízně).
- Problémy spojené s výběrem nevhodných plemen s ohledem na již vybudované ustájení a podmínky chovu (u druhé svobody – tj. svoboda od nepohodlí).
- Včasné nezachycení nemoci u zvířete, které je chováno na rozlehlých pastvinách, nevědomost ošetřovatelů a nebo neochota platit za veterinární úkony (u třetí svobody – tj. svoboda od bolesti, zranění a nemoci).
- Zajištění způsobu chovu a přepravy tak, aby zvířata netrpěla stresem a měla dostatek svobody k přirozenému způsobu života (u čtvrté svobody – tj. svoboda od strachu a stresu).
- Svoboda projevit přirozené chování (tj. pátá svoboda) je většinou naplňována bez problémů (Šonková, 2006).

4.2 Ekologické zemědělství a ekologické chovy hospodářských zvířat

Hospodářská zvířata, chovaná v podmínkách ekologického zemědělství, musí mít k dispozici venkovní výběhy s pastvinami i uzavřené prostory, kde se mohou schovat před nepřízní počasí a v určitých etapách svého života. Ve venkovním výběhu i ve vnitřním ustájení musejí mít k dispozici dostatečné množství vody a krmiva. Vyhláška stanovuje minimální rozměr prostoru, který je zapotřebí na ustájení jednoho zvířete ve vnitřních stájích. Na venkovní pastvě by měl být prostor pro jedno zvíře vyšší. Důvodem je vyšší komfort zvířat a nepřetěžování pastvin vysokým počtem zvířat (Moudrý, et al., 2007).

4.2.1 Ekologický chov skotu

Jednou z vhodných forem ustájení dobytka je přístřešek, který je krytý z tří stran a čtvrtá strana je otevřená na jižní stranu. Na této straně navazuje volný výběh (Moudrý, et al., 2007).

Obr. č. 1 - ekologický chov skotu

Zdroj: http://nd01.jxs.cz/711/713/365227b133_33945335_o2.jpg

Vnitřní prostory je vhodné rozdělit příčkami na několik menších částí a rozdělit tak různé skupiny dobytka dle určitých kritérií – na dojné krávy, březí krávy, krávy s mláďaty atd. Toto rozdělení je také vhodné z fyziologického hlediska. Skot je zvyklý mít a chránit si své místo na spaní, pastvu a pro odpočinek. V ekologickém zemědělství se skot chová neuvázaný. Dobytek je možné chovat na otevřených pastvinách, kde musí být přístřešky, které zvířata chrání před deštěm, větrem a sluncem. Každý kus musí mít na pastvinách dostatečný prostor. Pastviny musí být vybaveny technickým zázemím, které umožní zvířata ošetřovat, přepravovat a manipulovat s nimi (Moudrý, et al, 2007).

4.2.2 Ekologický chov prasat

Prasata jsou společenská zvířata vyhledávající pobyt ve skupině, která by měla být složena s přihlédnutím na stáří, zdravotní stav a velikost zvířat (Moudrý, et al, 2007).

Obr. č. 2 - ekologický chov prasat

Zdroj: http://www.agroweb.cz/files/image/Zivka/sasov%20upr_750x500.jpg

Prasata je zakázáno přivazovat. Ustájení prasat musí sousedit s volnými otevřenými výběhy, kde je jim umožněno hrabat. Také je vhodné vymezit jim určitý prostor na

odpočinek. Ve výběhu musí mít přístup k vodě, krmivu a k přístřešku, který je chrání před výkyvy počasí. Je povoleno prasata chovat poslední tři měsíce výkrmu pouze v uzavřených prostorách. Ke krmení je vhodné použít koryta, která jsou používají pro suché i tekuté krmivo. Prasata lze chovat pouze venku v otevřených prostorách, kde budou mít k dispozici přístřešek, kam se mohou uchýlit v případě potřeby. Pokud je stádo větší, je vhodnější ho oddělit na několik menších částí, aby nedocházelo k potyčkám mezi zvířaty (Moudrý, et al, 2007).

4.2.3 Ekologický chov drůbeže

Prostory pro chov drůbeže musí splňovat jejich biologické požadavky. Velice důležité je přirozené světlo, dostatečné větrání, dostatečný pohyb na otevřeném prostranství venku pod širým nebem, nejlépe na travnaté ploše. Při chovu vodní drůbeže je nutné zajistit vhodnou vodní plochu. Doporučuje se, aby drůbež trávila co nejvíce času venku, alespoň jednu třetinu jejich života. Je zakázáno zvířatům způsobovat bolest – sekat jim nehty a obrušovat zobáky. Důležitým faktorem je vhodný výběr druhů drůbeže. Pro ekologické zemědělství jsou absolutně nevhodní šlechtění brojeři a hybridní plemena nosných slepic, které jsou určeny pro konvenční velkochovy. V posledních letech se stává stále více oblíbenější chov drůbeže v přírodě. Na volném prostranství jsou umístěny přenosné kurníky, které chrání zvířata před nepříznivým počasím. Při nedostatku přírodní stravy je zapotřebí drůbež dokrmovat (Moudrý, et al, 2007).

Obr. č. 3 - ekologický chov slepic

Zdroj: <http://img.aktualne.centrum.cz/299/8/2990897-ekologicky-chov-drubeze.jpg>

4.2.4 Ekologické chovy slepic v České republice

Ekologických farem v České republice, které se zabývají chovem slepic, není mnoho. Ke konci roku 2008 jich bylo třicet pět (Seznam ekologických zemědělců k 31.12.2008). Ekologický chov slepic v České republice je značně vyvinut a je diversifikován do několika různých skupin. Ve studii Zagaty (2009) – Kuře à la BIO jsou tyto chovy rozděleny do tří skupin podle velikosti chovu. Do první skupiny spadají chovy, které mají maximálně čtyřicet kusů slepic. Jsou to menší rodinné farmy, jejichž produkty ze slepic neputují na trh. Veškeré produkty spotřebuje rodina, příbuzní nebo sousedé. Díky tomu mohou slepice žít volně na dvorku a potulovat se i mimo farmu. Jejich produkty nejsou přísně kontrolované hygieniky vzhledem k tomu, že vejce a maso nejsou tržní komoditou. Slepice jsou zde brány spíše jako doplněk farmy, který k životu na vesnici neodmyslitelně patří. Druhou skupinu tvoří větší hejna, a to od sta do čtyř set kusů. Majitelé farem dbají více na užitkovost slepic. Jejich chov je nákladný a je třeba zajistit jeho ziskovost. Krmivo je zajišťováno z vlastních zdrojů, farmy mají k dispozici ornou půdu a trvalé travní porosty. Vejce a maso nejsou prodávány na klasický trh, ale vybraným zákazníkům farmy, dále zaměstnancům a známým. Výhodou je, že celková cena, za kterou produkty prodají, zůstává přímo farmářům. Třetí skupinou jsou velké farmy s několika tisíci kusy. V České republice jsou pouze dvě (s 1500 a 3000 kusy). Farmy chovají hybridy, které kupují z umělých líhní a krmivo kupují od externích dodavatelů. Slepice mají předem určenou délku života – čtrnáct měsíců. Vejce i maso jsou prodávány přes distributory v klasických obchodech i v zahraničních řetězcích. Zvířata a jejich produkty musejí podléhat přísnému veterinárnímu dohledu, který je stejný jako pro konvenční zemědělce. Nejen to snižuje kvalitu některých principů ekologického zemědělství. Cena produktů na trhu je vysoká, ale pouze část ceny je určena pro farmáře, zbytek připadá obchodníkům (Zagata, 2009).

Z toho vyplývá, že první a druhá skupina farmářů je schopná hospodařit a zároveň splňovat podmínky udržitelnosti (ekonomickou, sociální i environmentální) a udržitelnosti produkce. Druhá skupina farmářů našla způsob, jak nevstoupit na klasický trh, ale přesto si našla své zákazníky přímo a je rentabilní. U třetí skupiny farem se některé postupy chovu přibližují spíše konvenčnímu zemědělství. Není to především zapříčiněno ekonomickou stránkou, ale spíše byrokratickými podmínkami a hygienickou kontrolou, která se bojí o

zdraví spotřebitelů. Zajištění všech podmínek, např. nakoupení třídírny vajec a celkové investiční náklady jsou vysoké, z čehož právě vyplývá vysoký tlak na efektivitu a produktivitu chovů, která se v důsledku blíží konvenčnímu zemědělství (Zagata, 2009).

4.2.5 Ekologický chov ovcí

Ekologické zemědělství využívá spíše kombinovaná plemena ovcí. Ovce slouží pro produkci mléka, masa a ovčí vlny. Dostačujícím krmivem je pro ně pastva. Ovce potřebují dostatek pohybu, čerstvého vzduchu a slunečního světla. Ovce se mohou pást venku téměř po celý rok (od jara až do podzimu). Na pastvinách musí mít k dispozici přístřešky, které je chrání v případě nepříznivého počasí. Uzavřené chovné prostory musí mít dostatečné množství denního světla a minimálně dva vchody o rozměrech 3x3 metry. Chovné, krmné a odpočinkové prostory musí být od sebe navzájem odděleny. Je zapotřebí dbát o jejich vlnu, tak aby nedocházelo k jejímu poškození. Chov ovcí je brán v ekologickém zemědělství jako specifický způsob ochrany životního prostředí (Moudrý, et al, 2007).

Obr. č. 4 - ekologický chov ovcí

Zdroj: <http://nemecka-cernohlava.prodej.jehnic.plemenni-berani.vychodofriska.ovce.cz/nakup-prodej.danci.obilnin.picnin.seno.slama.vojteska.kukurice/img/gal/img0018v.jpg>

4.2.6 Ekologický chov koz

Kozy se mohou pást na rozličných pastvinách – na zcela opuštěných pastvinách, travnatých porostech, na polích nebo na okrajích lesů. Kozy dokáží rozeznat od sebe různé druhy rostlin, díky tomu jsou schopné zajistit si samy bohatší potravu na živiny. Důležité je jim na pastvě zajistit přístup na kopce nebo svahy. Nesmí se delší dobu pást na vlhkých pastvinách, hrozí jim poškození kopyt. Jinak jsou kozy velice odolné. Kozy jsou chované pro mléko, maso a mohér. Kozy je možné chovat v uzavřených prostorech pouze omezenou dobu. Zde musí mít dostatek místa – minimálně 1,5 m². Způsob chovu koz může být jak intenzivní (v uzavřených prostorách nebo ve výběžích), tak extenzivní (na pastvě). Vhodnějším způsobem je chov extenzivní (Moudrý, et al, 2007).

Obr. č. 5 - ekologický chov koz

Zdroj: http://i.idnes.cz/09/041/gal/ABR2a34e3_Zasada_u_Kadane.jpg

4.3 Zdraví hospodářských zvířat a veterinární péče v ekologickém zemědělství

Velice důležitým faktorem pro zdraví hospodářských zvířat v ekologickém zemědělství je prevence a přijatá preventivní opatření. Farmáři by měli dodržovat hygienické předpisy a dbát na ochranu proti šíření nemocí. Je nutné, aby byl u zvířat podporován imunitní systém a aby zvířata byla odolná proti různým onemocněním. Velice důležitým pravidlem je, že zvířata i prostředí je nutné chránit proti šíření patogenních chorob a v boji proti nim použít pouze povolené prostředky (Moudrý, 2007).

I přes veškerou péči ošetřovatelů může zvíře onemocnět nebo si způsobit zranění. V tomto případě je nutné zajistit, aby zvíře trpělo co nejméně a poskytnout mu včasnou pomoc a vhodnou léčbu. Nemělo by se stávat, aby se stav zvířete zhoršoval a nebyla mu poskytnuta včasná odpovídající léčba. V ekologickém zemědělství se uznává pravidlo, že by se zvíře mělo léčit co nejvíce komplexně, tzn. neléčit pouze danou nemoc, ale zvíře jako celek (Šonková, 2006).

V ekologickém zemědělství se k léčbě zvířat využívají metody přírodního léčení, a to homeopatické postupy, ajurvéda, akupunktura, fytoterapie, dietoterapie, herborerapie, fyzioterapie. Tyto léčebné metody mají v mnoha případech lepší výsledky než-li konvenční léčba. Přírodní léčebné metody se používají zejména u lehčích případů onemocnění, u chronických onemocněních a v případě, je-li onemocnění zachyceno v čas. U komplikovaných a zhoršujících se případů onemocnění je nutné použít konvenční léčbu (Moudrý, 2007).

4.3.1 Konvenční metody léčby

Konvenční léčba se používá v situacích, ve kterých je požadováno rychlé uzdravení zvířete a návrat do původního zdravotního stavu. O průběhu a typu léčby je nutné vést podrobné záznamy. Také se zapisuje jaké produkty byly získány od zvířete. Při léčbě konvenčními léky, resp. po jejím konci je nutné dodržovat ochranou dobu na produkty takto léčených zvířat. Ochranná doba je stanovena na čtyřicet osm hodin, případně je stanovena úředně (Šonková, 2006).

U ekologických chovů je povolen pouze jeden cyklus s podáváním konvenčním léků. Pokud je nutné aplikovat více cyklů, chovatel nesmí označit produkty tohoto zvířete za ekologické. Je nutné, aby takto ošetřované zvíře prošlo přechodným obdobím. Do léčebných cyklů se nezapočítává vakcinace, zákrok proti parazitům, povinné ošetření dle plánů daného státu. Pokud se ekologický chov nachází v oblasti, kde byla nařízením národní veterinární služby a nebo předpisy Evropské unie, stanovena léčba nebo prevence konvenčními léky, musí se ekologický chov podrobit těmto nařízením (Šonková, 2006).

4.3.2 Nedovolené postupy léčení v systému ekologického zemědělství

V ekologických chovech hospodářských zvířat jsou zakázány mnohé zákroky na hospodářských zvířatech, které používá konvenční zemědělství. Mezi tyto zákroky patří: podávání léků zdravým zvířatům, podávání stimulatorů růstu, hormonální synchronie říje, přenášení embryí, zákroky na embryích, používání hormonálních přípravků umožňujících stimulaci ovulaci, používání genových manipulací, zkracování ocasů, odstraňování zubů, zkracování zobáků, chov hospodářských zvířat v podmínkách, které vedou k chudokrevnosti (Šonková, 2006).

4.3.3 Povolené zákroky na zvířatech v systému ekologického zemědělství

V ekologických chovech je povolena umělá inseminace, ale pouze v klasické podobě, a to je přenos spermií. Přenos embryí je zakázán. Také je povolena kastrace, ale pouze u zvířat, které jsou zařazeny do skupin zvířat jako jsou stáda volů, vepřů a kapounů. Cílem kastrace je zlepšení kvality výsledného produktu, zajistit bezpečnost ošetřovatelů i zvířat. Kastrace musí probíhat co nejšetrněji, aby zvíře trpělo co nejméně (Šonková, 2006).

4.4 Pohled lidí na hospodářská zvířata a jejich vnímání

Lidé, především západní civilizace, si myslí, že jsou nadřazeni všemu živému, co žije na Zemi. Mentalita moderního člověka – oproti tradičnímu přístupu – obsahuje přesvědčení, že lidé mohou rozhodovat o všem, včetně života zvířat. Lidé argumentují tím, že je třeba zvířat pro výzkum, aby se mohla testovat nová kosmetika nebo léky a lidé se měli lépe. Z pohledu moderní společnosti to je chápáno jako přirozené. Stejně tak živočišná výroba. Zvířata trpí. Toto utrpení by se dalo dokonce srovnat s pokusy na dětech, které za války žily v koncentračních táborech. Po odhalení všech zřůdností, které se tam odehrávaly, byla veřejnost zděšena. Pokud jde o zvířata, je vše v pořádku a většina lidí se nad tím nepozastaví. Lidé se již dlouhou dobu dohadují, mají-li zvířata duši a co pojem duše vlastně znamená. O vysvětlení pojmu duše se lidé snaží již staletí a její definice se stále mění. Lidé nejprve zastávali názor, že zvířata duši nemají. V současnosti mnoho lidí zastává opačný názor. Mnohdy tento názor mění dle situace, domácí mazlíček duši má, ale hospodářská zvířata duši nemají. V souvislosti s tímto uvažováním vznikají zákony na ochranu zvířat, např. zákon o zákazu týrání zvířat nebo zákaz bojů a zápasů zvířat. Lidé zacházejí se zvířaty jako kdysi s otroky, myslí si, že jim patří se vším všudy a chovají se k nim jako ke svému majetku. Zvířata jsou chována v hrozných podmínkách a hrozným způsobem jsou také zabíjena. Přitom lidé jedí maso jen ze zvyku a nezamýšlejí se nad tím, proč ho jedí a proč ho jedí tak často a ve velkém množství (Kohák, 1998).

Knihy „Proč milujeme psy, jíme prasata a nosíme krávy“ obsahuje mnoho zajímavých témat (Joy, 2010). Zabývá se např. otázkou, proč jíme prasata a mazlíme se se psy. Je to dáno kulturou a předurčením, které zvíře je zvykem chovat na maso a sníst ho. Západní země konzumují především vepřové, hovězí a kuřecí, ale psi jsou pro ně nedotknutelní. V jiných kulturách je to naopak. V Číně např. konzumují psy, v Tibetu a v Indii jsou krávy posvátné. Lidé žijící v západních zemích mají zkreslené představy o zvířatech, která konzumují. Myslí si, že prasata jsou špinavá a hloupá zvířata, která jedí odpadky. Přitom to jsou chytrá a hravá zvířata a bahní se proto, aby své tělo chránili před útoky hmyzem. Naopak o psech si lidé myslí, že jsou chytří, hraví a přátelští. Je to dáno předsudky lidí, kteří žijí pouze se psy a mazlí se s nimi. Autorka v knize dokazuje, že řada

lidí v dnešní době prase ve skutečnosti na živo nikdy nevidělo. Znají ho pouze z obrázků v časopisech a nebo z pořadů v televizi, kde jsou zpravidla prezentována právě jako špinavá a hloupá zvířata. S tím souvisí i neznalost lidí a zkreslené představy o zabíjení zvířat na jatkách. Pro většinu lidí je způsob chovu, zacházení se zvířaty a následná jatka neznámým pojmem, pod kterým si nedokážou představit, jak zvířata žijí, často trpí, strádají psychicky a stresují se. Masný průmysl udělal z tohoto procesu abstraktní a neviditelný systém, který je vytlačen na okraj společnosti. Velké statky jsou umístěny na okrajích vesnic, zvířata v nich žijící nevychází často ani ven. Při přepravě na jatka jsou zvířata zavřena v uzavřených kamionech. A samotná jatka jsou umístěna také dál od obytných domů a mimo pohled společnosti. Lidé si tudíž ani pod masem, které nakupují v obchodních domech a konzumují ho nedokáží představit samotné zvíře, ale vidí pouze kus masa a mohou si představovat, že je to masitá rostlina, která vyrostla na poli. V intenzivních velkochovech zvířata často trpí, strádají psychicky a jsou ve stresu, např. když jsou prasatům stříhány ocásky, aby se je z nudy nemohli okusovat. Krávy dojnice a jejich narozená telátka jsou od sebe oddělena pár dní po narození, aby dojnici mohli dojit a její mléko prodat. Kráva pak nepřetržitě smutně bučí a shání svá telátka. Dalším stresovým faktorem pro zvířata je kastrace, kdy např. mladým býčkům nebo selátkům bez umrtvení provedou kastraci. Kuřata také nemají lehký život, jejich těla jsou deformovaná a plné hangáry kuřat znemožňují kuřeti pohyb. Ač se to zdá mnoha lidem překvapivé, trpí i ryby. Především při lovu. Ryby také cítí bolest. Dalo by se říci, že lov ryb pro zábavu je týráním zvířat. Háček, který se jim zabodne zevnitř do úst jim způsobuje bolest a pak jsou puštěni zase zpět do vody. Při hromadných výlovech ryb se do sítí chytanou i jiné druhy ryb a živočichů, o které nemají rybáři zájem a pouští je potom zmrzačené zpět do vody. Faktor, který nejvíce stresuje zvířata je transport na jatka a samotná jatka. Mnohá zvířata při převozu vidí poprvé denní světlo. Při čekání na smrt cítí všude přítomnou krev a slyší kvílení zvířat, která jsou zabíjena. Nevědí co je čeká a mají strach ze smrti. Lidé, kteří zde pracují, utrpení zvířat nezajímá. Všude je vidět a cítit krev (Joy, 2010).

Zvířata, která jsou chovaná doma na dvorku, žijí přirozenějším a spokojenějším životem, jsou na tom o něco lépe. Lze přepokládat, že tato zvířata tolik netrpí, pokud se k nim lidé chovají odpovídajícím způsobem, tudíž mají lepší život. Jejich smrt sice není pozitivní, ale byla vykoupena lepším životem mezi lidmi. Každý člověk má svůj vlastní

postoj k tomuto tématu. Většina lidí se nad tím ani nezamýšlí, ale pokud ano, lze dojít ke třem různým postojům. První postoj je pokrytecký, kdy lidem na zvířatech nezáleží. Myslí si, že záleží pouze na lidech a lidé mají nad zvířaty moc. Druhý postoj je opačný. Lidé odsuzují krutost na zvířatech. Zastávají názor, že zvířata jsou rovnoprávná a odmítají jíst maso. Třetím postojem je kompromis, aby byly hájeny potřeby zvířat a zároveň i lidská potřeba. Lidé budou jíst maso, ale budou přemýšlet, proč ho jedí a jaký život zvíře mělo. A zároveň by lidé měli zvířatům poskytnout lepší životní podmínky. Někteří lidé uvažují o vegetariánství, ale skončí pouze u této myšlenky. Myslí si, že jedinec s tímto systémem a krutostí nic nezmuže. Ale opak je pravdou. Především by se tak měl člověk rozhodnout dle vlastního pocitu. Pokud se člověk stane vegetariánem, aby zmenšil utrpení zvířat, získá navíc výhody, které plynou ze zdravého stravování (Kohák, 1998).

Lidem připadá normální jíst maso. Vegetariáni, kteří se rozhodli pro nekonsumování masa, se často setkávají s nepochopením ze strany lidí, kteří maso jedí. Společnost vytvořila mýtus, že pro zdravé tělo je nutné jíst maso. Toto tvrzení se ovšem nezakládá na pravdě, i bez masa může být člověk zdravý a nepřichází o žádné důležité živiny. Vegetariánství bylo považováno za odlišný styl způsobu života s hlubší myšlenkou a přesvědčením. Odlišovalo se od „normálního“ způsobu života, kterým bylo jíst maso. Později i konzumace masa a s ní spojený životní styl byl pojmenován jako carnism. Carnism je životní styl většiny lidí, za kterým se skrývá nevědomost těchto lidí o způsobu zacházení se zvířaty a lhostejnost k jejich životům. Carnism lze popsat slovy vědění bez vědění – „*knowing without knowing*“ (Joy, 2010).

Jak uvádí kniha „The way we eat: why our food choices matter“ americká ekologicky chovaná prasata mají lepší život než konvenčně chovaná zvířata, mohou se chovat přirozeným způsobem, mohou rýt, bahnit se a pobývat venku. Otázkou zůstává, zda jsou spokojenější. Jejich maso se prodává za dvojnásobnou cenu než konvenční vepřové maso. Na tuto cenu reagují lidé dvěma způsoby. První je názor, že kdo chce konzumovat „kvalitnější“ maso, musí zaplatit vyšší cenu. Druhý názor je, že lidé, kteří mají málo peněz si biomaso nemohou dovolit. Faktem zůstává, že většina Američanů chce, aby potraviny byly co nejlevnější a devadesát procent prasat se v Americe chová konvenčním způsobem. To samé platí i u vajec. Lidem je líto zaplatit o pár korun za jedno bio vejce více. Přestože

v kavárně jim není líto zaplatit padesát korun za kávu i přes skutečnost, že káva není jídlo a jeho cena je značně nadsazená. Ekologičtí chovatelé slepic mají větší náklady na jejich chov, proto jsou jejich vejce dražší. V Americe je více způsobů, jak chovat slepice a kuřata ekologickým způsobem. Nejlepší je pro ně volný chov venku, který není moc rozšířený. Dalším způsobem je chov v halách, kde i přes to, že zvířata mají asi dvojnásobek až trojnásobek místa více než v konvenčním zemědělství, tak moc místa pro přirozený pohyb nemají (Singer, Mason, 2006).

Někteří lidé žijící v Americe upřednostňují ekologicky vypěstované potraviny a nakupují pouze je. Ekologické potraviny lze nakoupit v dražších obchodech a nebo přímo na místních farmách. Biopotraviny se v Americe stávají stále oblíbenější, dalo by se říci, že masovou záležitostí. Vzniklo tam mnoho velkých obchodních řetězců, které se zabývají pouze prodejem potravin, které byly vyprodukované ekologickým zemědělstvím. Zde je zapotřebí se zamyslet nad tím, jestli těmto obchodním řetězcům nejde především o zisk, než o blaho zvířat či zlepšení životního prostředí. Ale vzhledem k tomu, že o biopotraviny má zájem velké množství lidí, musí mít kde tyto potraviny nakupovat (Singer, Mason, 2006).

Zajímavé je zjištění, že podle tří ukazatelů, které existují pro určení přemnožení zvířat ve volné přírodě, je lidstvo také přemnoženo. Jedná se o tyto ukazatele:

- 1) pokud zvířata konzumují podstatu místo plodů a vytlačují ostatní zvířata,
- 2) zvířata si přivlastňují celý biotop, ve kterém žijí,
- 3) zvířata nedostatečně pečují o svá mláďata (Kohák, 1998).

Chov konvenčních kuřat v Americe je srovnatelný s chovem v Evropě. Zvířata mají málo místa, jsou chovány v klecích, nemohou se hýbat atd. Na mnoha amerických produktech je napsáno, že byly vyrobeny v průmyslu, který dbá na lepší životní podmínky zvířat. Toto tvrzení však není pravdivé. V Americe byl vyvinut tlak na společnost McDonald's, aby se zasadila o lepší život zvířat, z kterých vyrábí své produkty. Především šlo o odstranění antibiotik a škodlivých látek z krmiva zvířat, tudíž se jejich životní úroveň o mnoho nezlepšila (Singer, Mason, 2006).

4.4.1 Vegetariánství

Existuje skupina lidí, jako jsou vegani a vegetariáni, kteří díky svému přesvědčení a skladbě jejich jídelníčku přemýšlí, co jedí a nekonzumují prázdné kalorie a zbytečné tuky (Singer, Mason, 2006).

V minulosti, přibližně do sedmdesátých let minulého století, se odborníci zajímali především o dostatečný přísun kalorií, o dostatečné nasycení člověka. Doporučovalo se konzumovat co nejvíce masa, aby lidé měli dostatek bílkovin. Tehdy vznikl mýtus o velké potřebě bílkovin v lidské potravě, které se získávají z masa a pozapomnělo se na bílkoviny, které lidé mohou získat z jiných druhů potravin. Později se lidé začali zajímat i o složení své potravy. Odborníci zjistili, že lidé konzumují příliš mnoho masa a zapomínají na konzumaci ovoce, zeleniny a luštěnin. Dnes se doporučuje konzumovat co nejvíce potravin rostlinného původu, které jsou pro člověka zdravější a mohou působit jako prevence před některými civilizačními chorobami jako je obezita, vysoký tlak, cukrovka. Dříve se na vegetariány či vegany hledělo s despektem a mělo se za to, že tento způsob stravování nemůže člověku poskytnout všechny plnohodnotné živiny. Dnes je vědecky podloženo, že vegetariánství může člověku dát všechny živiny, které potřebuje ke svému životu (Pamplona, 1999).

Důvodů pro vegetariánství je mnoho. Jedním z důvodů může být touha po lepším zdravotním stavu. Lidé, kteří konzumují hodně rostlinné stravy, mají menší riziko zvýšeného cholesterolu, kardiovaskulárních chorob, obezity, některých druhů rakoviny a jiných dalších civilizačních nemocí. Omezení nemocí není pouze vlivem vegetariánství. I lidé, kteří jedí přiměřené množství masa, stravují se zdravě a nekonzumují polotovary, jsou také celkově zdravější. Dalším důvodem mohou být etické důvody, náboženství, úcta k životu zvířat spojená s krutým zacházením se zvířaty. Někteří lidé si uvědomují, že zvířata jsou schopni cítit a vnímat, co se s nimi děje. Způsob jejich dnešního chovu je příliš drastický. Také to mohou být ekologické a ekonomické důvody. Výroba masa je energeticky náročnější, čtyřicet procent vyprodukovaných obilovin na světě je použito na výkrm zvířat. Velkochovy spotřebují mnoho vody i energie. Kácení se kvůli nim lesy a hnůj je potenciální zdroj karcinogenních látek v pitné vodě a potravinách pěstovaných v půdě (Slimáková, 2009).

V komunitě vegetariánů panuje přesvědčení, že maso obecně není a nebylo příliš zdravou potravinou. Kdysi s sebou neslo zdravotní rizika v podobě přenosu virových, bakteriálních a parazitárních onemocnění. Dnes díky hygienickým postupům a kontrolám bylo toto riziko sníženo na minimum. Ale objevuje se jiné riziko v podobě krmiva. Zvířata jsou krmena antibiotiky, růstovými hormony, dopována sedativy a dalšími jinými umělými látkami, které se promítnou na kvalitě masa. Problém je i častá konzumace masa, maso se stalo součástí každodenního života. Dříve lidé maso konzumovali pouze při určitých příležitostech, např. při slavnostech. Nevýhodou masa je vysoký obsah tuku. Současný typ chovu podíl tuku v mase ještě navyšuje, zvířata stojí celé dny zavřena v kotcích bez možnosti pohybu. Vepřové zdánlivě libové maso obsahuje cca osmnácti procent tuku. Maso také obsahuje nasycené mastné kyseliny, kterých by naše tělo nemělo přijímat příliš mnoho (Pamplona, 1999).

4.4.2 Příklad z ČR: ekologická jatka v Sasově

Jedny menší ekologická jatka se nachází na ekologické farmě v Sasově. Farma chová prasata i krávy. Prasata jsou ustájena na půl pod střechem a na půl mají venkovní výběh, kde se mohou bahnit a mohou rýt. Žijí zde všichni pohromadě – prasnice, kanec i malá selátka. Zvířata se nebojí lidí, protože jsou zvyklá být s nimi v každodenním kontaktu. Farma si postavila menší jatka v blízkosti farmy. Nechtěla stresovat zvířata převozem. Nyní zvířata chodí na jatka pěšky. Vždy chodí asi deset kusů, které doprovází dva lidé a pes. Jatka jsou nová. Je tam vybudované dočasné ustájení pro prasata, která čekají na jatka. K dispozici mají slámu i vodu. Nikdo a nic je nestresuje, pravděpodobně nemají tušení, co je bude za chvíli čekat. Zvířata chodí po jednom za zvedací dveře, kde se porážka odehrává. Dveře se za každým jedincem vždy zavřou. Důležité je, aby zvířata nic neviděla ani neslyšela a byla až do poslední minuty svého života co nejvíce v klidu. Samozřejmě nikdo netvrdí, že zvířata netuší, co se za zdvihacími dveřmi děje. Porážku provádí zkušený řezník, který jednou ranou zvíře usmrtí. Celá akce probíhá v klidu. Na zvířata se nesmí používat elektrické poháněče. Zvířata nikdo násilím nepopohání. Zvířeti může trvat třeba i deset minut než projde uličkou ke stahovacím dveřím. Pokud se zvířeti nechce, používají se různé finty, např. hýbající se kyblík s krmivem, které zvířeti chutná. Pro místního farmáře je welfare zvířat velice důležité. Dopřává zvířatům lepší život bez stresu a samotnou porážku s minimem stresu nejen kvůli lidem, aby si pochutnali na

lepším masu. Jde mu i o samotná zvířata, a pokud se o zvířata dobře stará, dopřává jim životní pohodlí a pěkné zacházení. Zvířata lidem na oplátku poskytnou chutnější a křehčí maso, které není plné stresových hormonů (<http://respekt.ihned.cz>).

5 Empirická část

5.2 Reportáže z ekologických farem

5.2.1 Rodinná farma

Ekologická farma Rodinná je malá farma rodinného typu. Na farmě pracují pouze členové rodiny – otec, matka, syn a dcera. Celodenně na farmě pracuje pouze otec, všichni ostatní mají práci na hlavní pracovní úvazek a práci na farmě se věnují jen ve svém volném čase. K farmě je přidružena stejnojmenná ekologická farma syna. Na obou farmách hospodaří celá rodina společně.

Na farmě je chován skot bez tržní produkce mléka. Jedná se o plemeno Galloway, které se chová celoročně venku na pastvinách.

Obr. č. 6 - farma Rodinná – skot Galloway na zimní pastvě

Zdroj: archiv autorky

Pastviny na farmě Rodinná jsou rozděleny na zimní a letní, obě se skládají z travnaté části a z části, která je pokryta stromy, kde se mohou zvířata ukrýt. Zvířata se ukrývají především před sluncem v létě a před větrem v zimě. Pro zvířata není vybudována žádná budova přímo na pastvě. V budoucnu by farmáři chtěli vybudovat přístřešek na pastvě, aby se tam zvířata mohla kvalitněji ukrýt především před větrem. Zvířata se na pastvě mohou pohybovat volně podle svého uvážení, pouze pastvu mají ohraničenou elektrickým ohradníkem.

V blízkosti zimní pastvy má farma Rodinná postavený menší přístřešek, kde chová plemenné býky na připouštění a plemenné býky na prodej. Býky na pastvu nepouštějí z důvodu bezpečnosti. Plemenní býci na připouštění jsou jednou ročně vpouštěni na pastvu ke kravám za účelem rozmnožování.

Obr. č. 7 - farma Rodinná – ustájení plemenných býků

Zdroj: archiv autorky

Zvířata jsou krmena přímo na pastvě, především vlastně vyprodukovaným senem. Ze sena dostávají veškeré živiny, které potřebují. Březí samice dostávají přídatky vápníku. Seno a vodu mají zvířata neustále k dispozici. Seno používají také jako podestýlku pro zvířata. Vodu pijí zvířata z malého potůčku, který protéká na okraji jejich pastvy.

Obr. č. 8 - farma Rodinná – přírodní napajedlo

Zdroj: archiv autorky

Zvířata jsou pravidelně prohlížena veterinárním lékařem. Jednou ročně musí projít odběrem krve a několikrát ročně jsou zvážena. Každé vyšetření veterinárním lékařem je pro zvířata stres, který je ale nutný pro zdraví zvířat. Majitelé se snaží preventivní prohlídky veterinárním lékařem omezit na minimum, aby docházelo k co nejmenšímu stresování zvířat. Vzhledem k tomu, že zvířata žijí celoročně venku a mají silnou imunitu,

nemusí být téměř léčena. Majitelé nemusí zvířatům podávat preventivně žádné léky. Při nemoci zvířat se používají klasické léky, jako jsou např. antibiotika.

Rozmnožování zvířat probíhá přirozeným způsobem přímo na pastvě. Jednou za rok je na pastvu s krávami vpuštěn plemenný býk, který zde žije dva až tři měsíce. Majitelé tak řídí proces oplodňování, aby se všechny krávy otelily v podobném termínu.

Otelení probíhá přirozeně přímo na pastvě. Kráva si většinou najde klidný kout mezi stromy, kde se nerušeně otelí. Čerstvě narozené tele snese teploty až do mínus patnácti stupňů. Porody probíhají bezproblémově, na rozdíl od intenzivních plemen, které mají velice komplikované porody.

Tele žije po celou dobu jeho života s matkou na pastvě. Býčci jsou po více než roce oddělováni a jsou chováni odděleně jako plemenní býčci na prodej nebo jsou odvezeni na jatka, pokud nesplňují plemenné požadavky.

Vzhledem k tomu, že farmáři chovají na farmě okolo šedesáti kusů skotu, dochází k porážce zřídka a po jednotlivých kusech. Zvířata jsou na porážku odvážena vlastním autem na ekologická jatka, která se nacházejí ve vzdálenosti 25 kilometrů. Odvoz na porážku je pro zvířata velkým stresem, protože jsou zvyklá celý život prožít v klidu na pastvině a auto je pro zvířata neznámou věcí. Na samotných jatkách se zvířata setkávají s dalšími zvířaty, které neznají, což je pro ně také stresující. Nejvíce stresujícím faktorem je pro zvířata neznámé prostředí a povědomí o tom, co je pravděpodobně za pár minut také čeká. Zvířata slyší zvuky ostatních zvířat a jsou kolem nich neznámí lidé.

V budoucnu by si chtěli postavit své vlastní malá jatka, která by měli pouze pro vlastní potřebu. Především z důvodu, aby se zvířata nemusela převážet a nebyla vystavena takovému stresu.

Farmáři na farmě Rodinná mají ke zvířatům osobní přístup a přátelský vztah. Stýkají se se zvířaty denně. Některé krávy a býky mají pojmenované, především ty, které tvoří základní stádo. Všechna jednotlivá zvířata od sebe rozeznají na první pohled.

Důvodem pro výběr extenzivního typu plemene Galloway byla především jejich nenáročnost a možnost je chovat celoročně venku. Jedním z důvodů je i úspora nákladů. Farmáři nemuseli stavět finančně náročné ustájení. Velkým plusem chovu tohoto plemene je především možnost zvířat chovat se přirozeně. Zvířata jsou stresována minimálně a celý

život prožijí v pohodlí na pastvě. I před vstupem do systému ekologického zemědělství chovali zvířata na pastvě s co největší volností a dbali na pohodu zvířat.

Zvířata se mohou na pastvině pohybovat dle vlastního uvážení. Vzhledem k tomu, že na pastvě stráví celý svůj život a mají k dispozici stromy a keře, kde se mohou schovat, mohou se zvířata chovat jako ve volné přírodě. Stromy a keře slouží pro zvířata, nejen jako úkryt, ale i jako „drbárna“. Tento typ plemene potřebuje ke svému životu drbání. Bez možnosti drbání by nebyla splněna podmínka jejich pohody.

Zvířata mají kladný vztah k farmářům a je na nich znát, že je vždy ráda vidí. Většina zvířat se od nich nechá pohladit. K pohánění farmáři nepoužívají žádné technické a moderní pomůcky. Pokud potřebují zvíře popohnat, použijí klacek, ale pouze opatrně.

Obr. č. 9 - farma Rodinná – pastviny, stromy a keře – „drbárna“

Zdroj: archiv autorky

5.2.2 Farma Příznivá

Farma Příznivá je velká ekologická farma o rozloze 530 ha, která má patnáct zemědělců. Farma se zabývá chovem zvířat, ale i rostlinnou výrobou. Přímo v areálu je umístěna malá prodejna, kde si zájemci mohou nakoupit bioprodukty.

Farma chová skot bez tržní produkce mléka, prasata, ovce, kozy a koně. Specializuje se především na chov prasat. Chová je rodinným způsobem a jako jediná má tzv. bloy, což je unikátní způsob chovu prasat v České republice.

Majitel farmy řekl: „*Kvalita chovů a samotná kvalita života zvířat je nejvyšší prioritou farmy.*“ Farmě záleží na celkovém životě zvířat a na jejich pohodě. Ošetřovatelé na farmě se snaží, aby zvířata nebyla vystavována stresu. Z tohoto důvodu byla přímo na farmě postavena ekologická jatka.

Chov skotu

Farma má v základním stádu kolem sta krav masného plemena Charollais. Zvířata chovají především na pastvě. Plemenitba je přirozená a probíhá přímo na pastvě. Skot chovají především na prodej telat na zástav a na produkci hovězího masa.

Chov koz

Farma má pouze dvě kozy, které chovají za účelem prodeje kůzlat, ale pouze v omezeném množství.

Chov koní

Farma chová na farmě kolem třiceti koní různých plemen. Část koní vlastní farma a část soukromí majitelé, o které se farma stará. Farma chová koně za účelem výuky jízdy na koni a provádí speciální léčebnou proceduru – hipoterapii.

Chov ovcí

Farma má v základním stádu kolem třiceti bahnic masného plemene Charollais a Suffolk. Ovce jsou chovány přirozeným pastevním chovem, celoročně venku ve výběhu. Porody se odehrávají přirozeným způsobem na pastvě. Zvířata farma chová za účelem prodeje jehňat.

Obr. č. 10 - farma Příznivá – chov ovcí

Zdroj: archiv autorky

Chov prasat

Farma je zaměřená především na chov prasat, na který je velice hrdá. Základní stádo má kolem sta prasnic. Prasata chová speciálním a unikátním způsobem tzv. rodinným chovem prasat. Rodinná stáj se skládá z pěti až sedmi prasnic, které zde žijí spolu se svými selátky. Členem rodiny je i jeden kanec, který zajišťuje neustálou reprodukci rodiny. Rodina zvířat je v tomto typu chovu neustále spolu, mají neustále k dispozici stelivovou slámu pro větší pohodlí. Zvířata mají také neustálou možnost venkovního výběhu na čerstvém vzduchu a denním světle.

Přístřešek je rozdělen na dvě části, v kterých se mohou zvířata pohybovat libovolně dle svého uvážení. Jedna část je schovaná pod střechem a chráněna proti větru. Druhá část je výběh venku, který je ohrazen. Díky tomuto typu chovu a neustálému přístupu ven mohou žít zvířata přirozeným životem. Zvířata se mohou bahnit a rýt.

Prasnice zde žijí se svými selátky až do věku tří měsíců, a to ze dvou důvodů. První důvod je sociální, kdy selata nepřijdou těsně po narození o svou matku a naopak. Zvířata

jsou spokojenější a nejsou vystavena stresu z předčasného oddělení matky od selat. Druhým důvodem je prodloužené kojení selat, které je pro ně dobré nejen z výživového, ale i ze zdravotního hlediska.

Obr. č. 11 - farma Příznivá – ustájení jedné rodiny prasat (kanec, prasnice a selata)

Zdroj: archiv autorky

Od jara do podzimu jsou prasata chována ve volném výběhu venku v tzv. blobech. Každá rodina prasat žije pospolu, jak je zvyklá. Na padesát prasat připadá kolem padesáti hektarů půdy. Jednotlivé „bloby“ jsou od sebe odděleny plotem, v každém výběhu mají prasata udělaný přístřešek, kde se mohou schovat. Díky tomuto chovu se mohou zvířata chovat zcela přirozeným způsobem. Mají volný přístup k vodě i k potravě.

Tento způsob chovu majitel farmy převzal z Anglie, kde prasata žijí celoročně venku díky příznivému počasí. Prasnice zde má své hnízdo a tam rodí selata zcela přirozeným způsobem. Při zavádění tohoto typu ustájení v České republice byly velké problémy s českou legislativou a veterinárními kontrolami. Podmínkou bylo oplocení

„blobů“ tak, aby se zvířata v nich chovaná, nemohla dostat do kontaktu s jinými zvířaty či k pitné vodě např. z potoka.

Přístřešek v „blobu“ nechrání zvířata pouze před sluncem, ale i před velkým vedrem. Přístřešek je tvořen z plachty, která má uprostřed otvor, díky kterému dochází k tzv. komínovému efektu. Pokud je v létě horko, veškerý teplý vzduch odchází otvorem v plachtě ven.

Obr. č. 12 - farma Příznivá – „blob“ v zimě

Zdroj: archiv autorky

Zvířata jsou pravidelně podrobována veterinárním prohlídkám podle předpisů. Vzhledem k tomu, že jsou zvířata už od narození chována venku, v zimě i v chladu a v přirozeném venkovním prostředí mají silnou imunitu a jsou tak schopná sama se bránit patogenním látkám. Z tohoto důvodu nejsou zvířatům podávány žádné preventivní léky a jejich stres a strach z veterinárního ošetření je omezen na minimum. V případě nemoci jsou zvířata léčena stanoveným postupem.

Farma má vlastní míchárenu krmných směsí, kde si sami vyrábí krmnou směs pro prasata. Krmné směsi jsou vyráběny z ekologicky vypěstovaných rostlin. Polovinu krmiva si farma zajišťuje sama vlastní produkcí, např. píce, hrachu atd. A druhou polovinu krmiva kupuje od jiných ekologických farmářů v České republice. Farma dbá na to, aby zvířata dostávala plnohodnotné a vyvážené krmné dávky. Přístup k vodě mají zvířata po celý den. Pokud jsou prasata chována v „bloku“, mají zde přístup ke krmivu celodenně formou pastvy.

Rozmnožování probíhá přirozeně v jednotlivých rodinách prasat, kde žije pět až sedm prasnic spolu s jedním aktivním kancem.

Porod se odehrává v porodně prasnic. Porody jsou bezproblémové a pomoc člověka vyžaduje pouze malé procento porodů. Podle slov majitele farmy je to díky přirozenému pohybu zvířat. Oproti konvenčnímu chovu je zde vidět velký rozdíl. V konvenčním chovu bývají porody komplikované a je zapotřebí pomáhat téměř u většiny porodů.

Po porodu zůstávají selátka v porodně se svou matkou třicet pět dní. Porodna má vyhřívané podlahy a je neustále hlídána. Ve věku kolem třiceti pěti dní jsou selátka spolu s matkou přesunuta do rodinné stáje. V rodinné stáji prasnice pokračují v kojení svých selat a zároveň může být oplozena kancem. Díky tomu jsou zde spojeny dvě výhody do jedné, selata mohou být s matkou a jsou kojena a zároveň prasnice může být oplozena kancem, aby měla co nejdříve další selata.

Selata jsou od matky odstavena ve třetím měsíci věku, do této doby se sama naučí přijímat tuhou stravu. Následný úplný přechod na tuhou stravu není pro ně stresujícím faktorem, jako tomu bývá u konvenčních chovů, kdy jsou selata odstavována již ve věku jednoho měsíce a jsou násilně nucena přijímat tuhou stravu. Selata i nadále zůstávají ve stejné rodině až do věku sedmi měsíců, kdy jdou na porážku.

Vzhledem k tomu, že farma má vlastní ekologická jatka, porážka probíhá přímo v prostorách farmy. Prasata jsou na porážku odváděna po vlastních nohou. Většinou jde na porážku kolem dvaceti pěti prasat v doprovodu dvou lidí a psa. Důležité je, aby převod prasat na porážku probíhal co nejvíce v klidu a bez stresu. Lidé nesmí být nervózní a v případě nervozity zvířat či lidí je lepší zastavit a uklidnit sebe i prasata a dát prasatům

najevo, že se nic neděje. Po uklidnění lze opět pokračovat v cestě. Tuto situaci nejlépe vystihují slova majitele farmy:

„V případě špatné atmosféry a neklidu při převodu prasat na porážku je lepší zastavit a zapálit si cigaretu. Všichni se uklidní a následně se může pokračovat v cestě. Nejdůležitější je, aby zvířata nebyla stresována a nevyčila z lidí, co se bude následně dít.“

K pohánění prasat nepoužívají žádné elektrické pomůcky. Pokud je třeba, používají pouze klacek a podobné pomůcky, ale pouze šetrně. Při čekání na porážku se snaží, aby byla zvířata co nejvíce v klidu. Jsou ustájena v malém kotci, kde mají k dispozici seno a vodu. Při postupném ubývání zvířat je jim zmenšován i kotec, který má posuvnou jednu stranu. Je to z důvodu pocitu bezpečí prasat, aby nezaregistrovala, pomocí zvětšujícího se prostoru, úbytek ostatních. Zvířata musí následně projít uličkou, která vede přímo na jatka. Je snahou všech zúčastněných, aby zvířata touto uličkou prošla také s co nejmenším stresem a byla minimálně poháněna. Na konci uličky jsou dveře, které se každým zvířetem zaklapnou a čekající zvířata tak nemají možnost zahlédnout, co se za nimi děje.

Při probíhajících jatkách může člověk stát přímo před budovou a nezaslechne jediný zvuk, který by naznačoval, co se uvnitř děje. Na rozdíl od konvenčních jatek, kdy člověk ze vzdálenosti padesáti až sto metrů může slyšet zvuky zvířat.

Majitel farmy i ošetřovatelé mají ke všem zvířatům osobní přístup. Dbají na jejich welfare, jejich pocity a snaží se, aby celý jejich život probíhal co nejvíce podle jejich přirozeného chování. Důkazem může být i vybudování „blobů“, které jsou v České republice unikátem, který si museli vybojovat přes nesouhlas veterinárních kontrol.

V případě potřeby, např. při zdravotním problému zvířat nebo při problémovém porodu, majitel farmy i ošetřovatelé tráví se zvířaty celé noci i celé dny.

Zvířata jsou po celou dobu života chována co nejvíce přirozeným způsobem, který vyplývá z jejich biologických potřeb. Zvířata se mohou pohybovat na denním světle a čerstvém vzduchu, mohou si hrát, mohou rýt a bahnit se. Zvířata se po celou dobu svého života po farmě přesouvají po svých vlastních nohou. Snahou farmy je maximálně omezit

stres zvířat, který jim přináší i jakákoliv násilná forma převozu. Farma se snaží, aby zvířata po celou dobu svého života měla co největší pohodlí, žila co nejpřirozenějším způsobem života a co nejméně se stresovala.

Zvířatům nejsou zkracovány ocásky, což je podmínkou ekologického chovu. Aby se zvířata nenudila a ocásky si neokusovala je jim podáváno seno a vojtěška, kterou mohou okusovat.

Obr. č. 13 - farma Příznivá – ustájení prasat

Zdroj: archiv autorky

5.2.3 Farma Horská – Rodinná

Farma Horská – Rodinná je rodinná farma, na které hospodaří především pan Horský se svými syny. Manželka pana Horského se stará o chod farmy z jiné stránky - vede účetnictví a aktualizuje internetové stránky. Na farmě je možnost ubytování ve třech samostatných pokojích, veškerou práci kolem ubytování zajišťuje také manželka pana Horského. Návštěvníci ubytovaní na farmě si mohou vyzkoušet agroturistiku, mohou se volně pohybovat na farmě a prohlížet si hospodářská i domácí zvířata, v případě zájmu mohou vypomoci na farmě.

Farma se věnuje především chovu skotu bez tržní produkce mléka. Převážně se jedná se o plemeno Aberdeen Angus, které velice dobře snáší i nízké teploty a může se chovat celoročně venku. Skot je rozdělen na jednotlivé skupiny. Jedna skupina skotu je chována celoročně venku.

Obr. č. 14 - farma Horská – Rodinná – skot chovaný celoročně venku na pastvě

Zdroj: archiv autorky

Druhá skupina je chována v zimě v dřevěném přístřešku na vysoké podestýlce a od jara do podzimu je chována na pastvě.

Obr. č. 15 - farma Horská – Rodinná – skot chovaný v zimě v dřevěném přístřešku

Zdroj: archiv autorky

Na letní pastvě jsou spolu s krávy chováni i volové a taktéž plemenný býk, který zajišťuje reprodukci stáda. Pastviny jsou především travnaté a místy se nachází stromy a keře, kde se v případě potřeby může skot schovat. Farma disponuje mnoha pastvinami a střídá je podle potřeby. Na jednotlivých pastvinách nejsou pro zvířata postavené žádné přístřešky, kam by se v případě potřeby mohla schovat. Zvířata se mohou na pastvině pohybovat podle svého uvážení, musí však respektovat ohraničení pastviny elektrickým ohradníkem.

V dřevěném přístřešku jsou vedle krav chováni i býčci, kteří mají oddělené ustájení. Býčci mají možnost pastvy přímo vedle přístřešku, tak aby se příliš nevzdalovali od dohledu farmářů. Tito býčci jsou určeni na porážku.

Obr. č. 16 - farma Horská – Rodinná – ustájení býčků na porážku v dřevěném přístřešku

Zdroj: archiv autorky

Odděleně od býčků na porážku a krav farma chová plemenného býka, který je umístěn v chlévě přímo u obytné budovy. Plemenný býk je ustájen sám. V zimě je chován v chlévě, ale každý den je na určitou dobu pouštěn ven na pastvu. V létě je chován na pastvě spolu s krávami za účelem rozmnožování.

Zvířata mají neustálý přístup k vodě i ke krmivu. Jsou krmena vlastním vyprodukovaným senem, kterého mají farmáři dostatek. Seno je používáno i jako podestýlka. Přístup k vodě mají zvířata pomocí napáječek. Na pastvě mají zvířata také dostatek sena, ale především spásají trvalé travní porosty.

Veterinárnímu ošetření jsou zvířata podrobována podle zákona a v případě nemoci. V případě nemoci jsou zvířata léčena klasickou konveční léčbou. Vzhledem k chovu zvířat v chladném prostředí v zimě a k přirozenějšímu chovu od narození mají zvířata silnou

imunitu a dokáží se sama bránit proti mnoha patogenním látkám. Tudíž je jejich ošetření veterinárním lékařem, v případě nemoci, sníženo na minimum.

Rozmnožování probíhá přirozeným způsobem přímo na pastvě. Na pastvu k jednotlivým skupinám krav je vpouštěn plemenný býk, který s nimi po určitou dobu žije. Tímto způsobem řídí farmáři proces oplodňování, proto se krávy z jedné skupiny otelí v podobném termínu.

Obr. č. 17 - farma Horská – Rodinná – plemenný býk

Zdroj: archiv autorky

Plemenný býk musí být vyměňován jednou za dva roky, aby nedocházelo k oplodnění krav (jeho dcer) tím samým býkem.

Otelení probíhá přirozeným způsobem, a to buď přímo na pastvě a nebo v dřevěném přístřešku. Záleží na místě, kde zrovna krávy žijí. V předpokládaném období otelení farmáři krávu sledují, aby mohli v případě komplikací s porodem zasáhnout a

pomoci. Porody ale probíhají většinou bez problémů. V malém procentu případů je nutné krávkě pomoci, pouze jednou v takovém případě skončil porod tragicky.

Telata žijí po celou dobu jejich života spolu s matkou, střídavě v přístřešku i na pastvě. Na pastvě se telata velice ráda schovávají do vysoké trávy, kde jsou jen těžko člověkem k nalezení, ale jejich matky si je bez problému najdou. Býčci jsou v určitém věku oddělováni od matky a jsou chováni odděleně až do doby, než jdou na porážku.

Porážka se koná zhruba jednou za dva až čtyři týdny. Na porážku je odvážen většinou pouze jeden kus, a to v dřevěném přívěsu. Jatka se nacházejí ve vzdálenosti pouze tří kilometrů a zvíře je co nejdříve po příjezdu zabito. Jedná se o malá konvenční jatka, kde se k zvířatům chovají lépe než na velkých jatkách. Samotný převoz na jatka je pro zvířata stresovou záležitostí vzhledem k tomu, že v životě nezažila nic podobného, ale farmáři se tento stres snaží eliminovat na minimum. Pan Horský a jeho syn se naučili brát odvoz na jatka jako samozřejmost a dokládá to slovy: „*V nás jsou zakořenění lovci.*“ Ale manželka pana Horského si na porážku zvířat nemůže zvyknout a říká: „*Když chlapi odvázejí zvíře na jatka, tak se zavřu doma a nechci, aby mi o tom cokoliv říkali.*“

Maso farmáři prodávají pouze mezi známými. Důvodem pro využívání konvenčních jatek je vzdálenost jatek od farmy. Nejbližší ekologická jatka jsou od farmy vzdálená asi dvacet pět kilometrů. Farmáři tak chtějí eliminovat dojezdovou vzdálenost zvířat, aby eliminovali jejich stres z délky transportu. Důvodem, proč maso prodávají pouze po známých je omezené množství masa, které prodávají. Také kladou důraz na to, aby lidé, kteří konzumují jejich maso věděli z jakého chovu zvíře pocházelo a jak bylo chováno. Většina jejich zákazníků farmu osobně navštívila a byli na ní ubytováni. Další výhodou osobního prodeje je vyšší peněžní obnos, který připadne farmářům, než kdyby maso prodávali přes zprostředkovatele.

Farmáři mají ke svým zvířatům osobní přístup. Dvě starší krávy se nechají pohládit, jak farmáři, tak i návštěvníky ubytovanými na farmě. Ostatní zvířata se nechají pohládit spíše jen farmáři, se kterými mají každodenní kontakt. Všechna zvířata farmáře znají a nebojí se jich, když se mezi nimi pohybují a nebo jezdí s traktorem. Na celé rodině, majiteli farmy, jeho ženě a jeho dětech je znát, že přistupují ke zvířatům s láskou a věnují

jim mnoho času. Milují jak hospodářská zvířata, tak i domácí mazlíčky. Na farmě je znát, že mezi hospodářskými zvířaty a domácími mazlíčky nedělají velký rozdíl.

Welfare zvířat na farmě vypadá z pohledu návštěvníka farmy dobře, zvířata se zdají být spokojená a je o ně dobře postaráno. Mohou se z velké části chovat přirozeným způsobem života. Zvířata, která jsou přes zimu zavřená, mají v tomto období méně pohybu a méně místa, ale občas jsou pouštěna ven, aby se proběhla. V období od jara do podzimu mají všechna zvířata možnost volného pohybu na pastvě a mohou se tak chovat přirozeně. Mohou se projít, proběhnout, pást se, drbat se o stromy či dřevo a žít téměř přirozeným způsobem.

5.3 Analýza a interpretace

Ustájení zvířat v ekologickém zemědělství musí odpovídat stanoveným předpisům. Zvířata se nesmí uvazovat a musí mít přístup na pastvu. Všechny navštívené farmy tyto podmínky splňovaly. Farmáři se snaží o to, aby ustájení zvířat co nejvíce vyhovovalo jejich přirozeným potřebám a také musí dbát na to, aby druh ustájení odpovídal druhu zvířete a konkrétnímu plemeni.

Farma Rodinná, která chová extenzivní plemeno Galloway, může chovat své krávy venku na pastvě. Díky celoročnímu pobytu krav venku je možné jim zajistit částečně přirozené chování. Krávy se mohou volně pohybovat, i když pouze v rámci pastviny. Horší životní pohodu mají plemenní býci, kteří jsou ustájeni v poměrně malých kotcích bez možnosti volného pohybu. Jediným kladem je, že jsou neustále na čerstvém vzduchu a nejsou zavřeni v budově s umělým světlem. Motivem farmářů na farmě Rodinné chovat zvířata volně, celoročně na pastvě, je lepší životní úroveň zvířat, přirozené chování a menší zásahy člověka do jejich života. Samozřejmě k tomu přispívá i hledisko nižších nákladů na chov – na stavbu kravína, na jejich ošetřování vzhledem k vyšší imunitě a jiných úspor, které by souvisely s intenzivním chovem. Hlavním důvodem výběru tohoto typu plemene a chovu bylo přesvědčení farmářů, že zvířata mají žít volnějším způsobem a nikoliv zavřená v budově. Chtěli také přispět k tvorbě pravého vesnického rázu jejich okolí.

Velmi dobré životní podmínky zvířat jsou na farmě Příznivé, která chová prasata. Prasata mají neustálý přístup do venkovního výběhu, kde mohou být na čerstvém vzduchu, denním světle, mohou se bahnit a rýt. Od jara do podzimu mají prasata možnost žít také na pastvě s velkým přístřeškem, tzv. blobem. Motivem majitele farmy chovat zvířata nekonvenčně je jeho celkový přístup k životu, k přírodě a ke zvířatům. Majitel farmy je zapálený do všeho ekologického a aktivně se zajímá o nové výzkumy v této oblasti a světové ekologické trendy. Jeho snahou je zajistit celý proces co nejvíce ekologicky. Používá i vlastní vyrobené ekologické palivo a snaží se vytvořit traktor, který by jezdil pouze na toto palivo. S tím souvisí i jeho přátelský vztah ke zvířatům. Zvířata chová tak, aby to odpovídalo co nejvíce jejich přirozenému životu. Hlavním motivem pro přirozenější chov je spokojenost zvířat, kvalitní život, minimum stresu a možnost socializace. Jako odměnu dobrého života zvířat vidí v tom, že mu po smrti zvíře poskytne chutné maso, které se nedá s chutí konvenčního masa srovnat.

Lepší životní podmínky zvířat lze pozorovat i na farmě Horské – Rodinné, kde chovají skot částečně venku na pastvě a částečně v dřevěném přístřešku. Na zvířatech je vidět, že se mají dobře a své majitele vždy vítají. Motivem pro chov skotu jinak je jejich láska ke zvířatům, tradice rodinného zemědělství, vlastnictví rozsáhlých kopcovitých pozemků a život na úpatí hor. Na chování farmářů je znát, že mají rádi svá hospodářská zvířata i domácí mazlíčky a poskytují jim stejnou péči. Péče o zvířata se stala jejich hlavní náplní života a zájmem.

Na všech třech farmách mohou žít mláďata se svými rodiči, což je velké pozitivum. Dochází tak k naplnění sociálního života zvířat, kdy zvířata netrpí z předčasného odloučení od svých potomků ihned po narození. Zvířata žijí spolu se svou matkou nejméně půl roku. Lze říci, že zvířata chovaná v ekologickém chovu mají lepší životní podmínky než zvířata v konvečních chovech. Mohou naplňovat své biologické i sociální potřeby a vypadají spokojenější. Samozřejmě vždy záleží na konkrétním chovateli, jaký zaujímá ke zvířatům postoj. Dalo by se říci, že v České republice jsou ekologičtí farmáři ke svým zvířatům ohleduplní a snaží se jim jejich krátký život zpříjemnit. Dbají na dodržování pravidel, ale snaží se i o dosažení nadstandardního ustájení vyhovující lépe zvířatům, které přebírají ze zahraničí. Hospodářská zvířata nežijí volným životem. Jsou jim k životu určena pravidla a hranice. Nežijí životem, jaký by žila ve volné přírodě, ale ekologické zemědělství se snaží, aby byly podmínky života zvířat alespoň podobné, jaké by mohla mít ve volné přírodě. Motivem zemědělců chovat zvířata nekonvečně je jejich životní postoj a myšlení. Nejde jim na prvním místě o ekonomické zisky, ale o kvalitní život zvířat. Pokud se zvířatům chovají přátelsky, dopřávají jim přirozenější způsob života, tak jim to zvířata oplácí v podobě opětovaného přátelství, spokojenosti a na konci v podobě kvalitního a chutného masa.

Zvířata v ekologickém zemědělství jsou krmena krmivem, která pochází také z ekologického zemědělství. Krmivem může být i povolená krmná směs z konvečního zemědělství. Navštívené farmy se snaží si krmení zajišťovat vlastní produkcí. Farma Rodinná krmí dobytek přímo na pastvě vlastním vyprodukovaným senem. Dobytek má neustále přístup k vodě, a to v podobě potůčku, který protéká na okraji pastviny. Farma Příznivá si jednu polovinu krmiva pro prasata vyrábí sama a druhou polovinu vykupuje od jiných ekologických zemědělců v České republice. V současné době má farma problémy se

sehnáním krmiva, protože veškeré ekologické krmivo skupují ekologičtí farmáři z Německa. Výhodou vlastního krmiva je znalost jeho původu a jistota, že farmáři krmí zvířata kvalitními a hodnotnými krmivy. Prasatům jsou mícháno krmné dávky dle jejich potřeby a věku na míru. Prasata i ostatní zvířata mají neustále k dispozici seno, jak na jídlo, tak i na podestýlku. I na této farmě mají všechna zvířata neustálý přístup k vodě, a to ze speciálně vybudovaných napajedel.

Na farmě Horské – Rodinné je skot krměn vlastním vyprodukovaným senem, kterého mají dostatek. Tím je zajištěna znalost kvality a původu krmiva. Zvířata mají neustále dostatek sena, jak k jídlu, tak na podestýlku.

Pro zvířata je nejdůležitější, aby měla zajištěný neustálý přístup k vodě i ke krmivu. Tím je splněna jedna z podmínek zajištění svobody zvířete, a to moci se rozhodnout, kdy se zvíře napije a nají. Z hlediska pohodlí zvířete je tento faktor velice důležitý, protože je to jedna z nezákladnějších fyziologických potřeb. Pokud by zvířata neměla zajištěný dostatečný přísun vody a krmiva, snižovala by se tak jejich celková pohoda života a nebyly by splněny jejich základní podmínky pro život. Na všech navštívených ekologických farmách jsou tyto podmínky splněny, proto lze říci, že životní pohoda zvířat se zde nesnižuje a je naplňována jedna ze základních svobod pro život zvířete.

Veterinární ošetření, která jsou stanovena zákonem všichni farmáři dodržují. Farma Rodinná s chovem skotu Galloway musí svá zvířata pravidelně podrobovat měření hmotnosti. Z důvodu snížení působení stresu z tohoto úkonu jsou zvířata vážena podle minimální povolené četnosti v zákoně.

V ekologickém zemědělství není povoleno zvířatům podávat preventivní léčebné prostředky. Toto nařízení všichni farmáři dodržují. Zvířata jsou díky typům chovů odolnější. Skot Galloway, který je chován celoročně venku na pastvě, získává svou obranyschopnost již od narození. To samé platí i na farmě Příznivé, prasata mají díky častému pobytu venku silnou imunitu a jsou odolná proti různým patogenním látkám. Zvířata, která mají silnou imunitu, jsou méně náchylná na onemocnění. Pokud zvíře přece jen onemocní, je léčeno konvenčními léky.

Zvířata na farmě Horské – Rodinné jsou také podrobována veterinárním kontrolám podle zákona a v případě nemoci jsou léčena konvenčními léky.

Zvířata jsou díky omezenému styku s veterinárními lékaři méně stresována. Každý styk s veterinárním lékařem pro ně představuje stresovou situaci, která narušuje jejich pohodu života. Na druhé straně může být díky veterinárním prohlídkám včas odhalena závažná nemoc, která může ohrozit život samotného zvířete i dalších zvířat. V těchto situacích je možné podávat zvířatům méně agresivní léky a nebo jim lze díky včasné léčbě zachránit život. Veterinární prohlídky jsou samozřejmě užitečné i pro farmáře, kteří chtějí mít jistotu, že jsou jejich zvířata zdravá a nic neohrožuje jejich budoucí užitky z nich.

V ekologickém zemědělství jsou zakázány úpravy na zvířatech. Tuto podmínku všichni farmáři dodržují. Na farmě Příznivé nejsou prasatům zkracovány ocásky. Dokonce se majitel farmy snaží i o omezení kastrace kanečků za účelem chovu pro chutnější maso. Dokazuje to svým vlastním výzkumem, kdy do šesti měsíců věku maso z kanečků nechutná jinak a není cítit. Nekastruje ani kanečky, které chová za účelem delšího chovu. Např. u kanečků, kteří jsou staří kolem jednoho roku, je jen minimálně poznat, že jejich maso chutná jinak a má kančí chuť. Z masa z kanečků, které chutná charakteristicky po kančím, vyrábí kančí lovecký salám obsahující směs koření, která typickou kančí chuť eliminuje a není vůbec poznat, že jde o salám z kanečků. Tímto se majitel farmy Příznivé snaží omezit utrpení zvířat z kastrace. Kastrace je velice bolestivý zákrok, který se provádí bez narkózy. Dalo by se říci, že tímto je zlepšována kvalita života kanečků, kteří by jinak museli nedobrovolně podstoupit tento zákrok pouze kvůli lidským vybíravým chutím. Motivem farmáře k nekastrování kanečků je především jeho láska ke zvířatům, snaha dělat věci nekonvenčně a co nejvíce přirozeně. Dalším, ne méně důležitým motivem, je eliminace jejich utrpení, zachování jejich přirozené tělesné stavby a možnost žít plnohodnotným životem srovnatelným s volně žijícími zvířaty.

Na všech navštívených farmách se provádí rozmnožování formou řízeného oplodňování, ale přirozenou formou. Na farmě Rodinné jsou plemenní býci připouštěni do výběhu s krávami jednou za rok na dva až tři měsíce. Všechny krávy poté rodí zhruba ve stejný termín v období několika měsíců. Na farmě Příznivé žije v každé rodině jeden kanec. Prasnice jsou pravidelně oplodňovány již po návratu z porodny, když stále kojí svá selata. Na farmě Horské – Rodinné je také plemenný býk vpouštěn na určitou dobu k jednotlivým skupinám krav, krávy pak telí také v podobném termínu, v rozsahu několika

měsíců. Motivem farmářů zvolit přirozenou cestu oplodňování je eliminace stresu. Zvířata se chovají zcela přirozeně a vykonávají svoji biologickou potřebu.

Porody probíhají z velké většiny přirozenou cestou a bez komplikací. Oproti porodům v konvenčním zemědělství, které bývají z většiny komplikované. Je to dáno životními podmínkami zvířat. Březí samice se může v ekologickém zemědělství volně pohybovat a pohyb přispívá k dobrému porodu bez komplikací. Vzhledem k tomu, že zvířata žijí přirozenějším způsobem, tak je pro ně i porod přirozenější. Na farmě Rodinné probíhají porody přímo na pastvě. Březí samice si najde klidný kout uprostřed stromů, kde nerušeně porodí. Je-li třeba pomoci, farmáři jsou vždy připraveni. Na farmě Příznivé probíhají porody selat v porodně, kde na ně dohlíží kvalifikovaní ošetřovatelé. Prasnice rodí asi z osmdesáti procent bez komplikací. Pouze u dvaceti procent je nutné pomoc ošetřovatele. U konvenčních chovů bývá toto procento opačně. Většina porodů je komplikovaných a odehrávají se s pomocí ošetřovatelů. Mnohdy se porod přemění v boj o matku i mládě. Na farmě Horské – Rodinné se krávy telí přímo na pastvě a nebo v dřevěném přístřešku mezi ostatními zvířaty stáda. Porody bývají z velké většiny také přirozené. V případě komplikovaného porodu jsou farmáři připraveni vždy pomoci. Přirozené a nekomplikované porody přispívají k větší pohodě zvířat. Zvíře není tolik stresováno přítomností ošetřovatele či veterinárního lékaře a neprožívá u porodu tolik negativních pocitů jako u problémových porodů. Výhodou pro zvíře je родit ve známém prostředí, jako je tomu na farmě Rodinné, kde se porod odehrává přímo na pastvě. Nevýhodou je menší možnost sledování průběhu porodu z řad ošetřovatelů. Na farmě Příznivé, kde se odehrávají porody v porodně, je výhodou větší možnost kontroly porodu z hlediska ošetřovatelů. Nevýhodou je, že se porod neodehrává přímo v rodině prasat. Důvodem k tomu je zaručení bezpečnosti všech zvířat. V rodině prasat by mohlo dojít k zalehnutí selata či jinému zranění neopatrným chováním z řad jiných prasnic, popř. kancem. Farma Příznivá by do budoucna ráda prováděla porody i přímo v rodině na pastvě v tzv. blobu, kde by se porod odehrával za ještě více přirozenějších podmínek.

Důležitým faktorem je i to, kdy a za jakých okolností jsou mláďata od matky oddělována a jak dlouho žijí se svou matkou. V ekologickém zemědělství se mláďata od svých matek oddělují později než je tomu v konvenčním zemědělství. V konvenčním zemědělství jsou mláďata od matky oddělována ihned po porodu, tak je tomu u krav s tržní produkcí mléka a nebo v jednom měsíci, jak je tomu u prasat. Na farmě Rodinné spolu žijí

mláďata se svými matkami zhruba do jednoho roku. Býčci jsou pak odváženi na jatka a nebo jsou oddělováni za účelem plemenného chovu. Na farmě Příznivé jsou selata krmena mateřským mlékem do věku tří měsíců a do věku půl roku žijí spolu se svou rodinou, do které patří. Na farmě Rodinné – Horské žijí také mláďata se svou matkou co nejdelší dobu. Býčci jsou po prvním roce života oddělováni a jsou chováni za účelem pozdější porážky.

Motivem ekologických zemědělců k neoddělování mláďat krátce po porodu jsou lepší pocity zvířat, zvířata nejsou stresována předčasným odloučením, mohou spolu dočasně žít a socializovat se, mláďata se u matky cítí v bezpečí a s délkou kojení se zvyšuje jejich imunita.

Porážka by měla být také jedním z hlavních bodů, které jsou diskutovány ve vztahu k welfare zvířat. Zvířata mohou žít kvalitním životem, ale pak jsou přesto zabita. Důležité je, aby zvíře při porážce trpělo co nejméně a bylo pokud možno vystaveno minimálnímu stresu. Kdyby člověk věděl, co přesně zvíře cítí, když jde na porážku a jestli ví, co ho za chvíli čeká, mohl by tomu přizpůsobit i způsob porážky. To člověk bohužel neví a tak se může pouze domnívat, čím zvíře „ošálit“ a uklidnit, tak aby si co nejméně uvědomovalo, co ho za chvíli čeká. V systému ekologického zemědělství dnes existují ekologická jatka, která přistupují k zabíjení zvířat šetrněji. Bohužel ekologických jatek není v České republice dostatek a tak mnoho zvířat, která pochází z ekologických chovů, končí na konvenčních jatkách. Tato situace se ale pomalu zlepšuje a někteří farmáři uvažují o postavení vlastních ekologických jatek jako farma Rodinná. Farma Rodinná vozí zvířata na porážku pouze po jednotlivých kusech, vzhledem k tomu, že je to malá farma. Pro zvíře znamená převoz veliký stres. Auto je pro zvíře neznámou věcí, kterou nikdy nejelo a je zároveň odloučeno, většinou poprvé v životě, od svého stáda. Farma Rodinná vozí svá zvířata do nedalekých ekologických jatek. Na jatkách se zvíře setká s dalšími zvířaty, které nikdy nevidělo. Neznámá zvířata a neznámé prostředí pro zvíře znamená další stres. Zvíře pravděpodobně tuší, co ho bude za chvíli čekat, je zmatené a dezorientované z cizího prostředí a z cizích lidí. Farma Rodinná by měla zájem postavit svá malá ekologická jatka, aby nemusela zvířata převážet, aby eliminovala stres a strach zvířat. Samozřejmě i proto, aby eliminovala náklady na převoz a aby mohla být více konkurenceschopná. Jak řekl majitel farmy Rodinná, nejlepším způsobem usmrcení zvířete by bylo přímo na pastvě ránou do hlavy stranou od ostatních zvířat, tak aby byl eliminován stres z přemísťování

zvířat. Zde je k zvážení dostatečný odstup zbylých zvířat a také všech lidí z okolí. Motivem farmářů na farmě Rodinné k šetrnějšímu zabíjení zvířat je jejich láska ke zvířatům, zvířata berou jako součást rodiny a chtějí, aby i při smrti trpěla co nejméně a nebyla vystavována převozu a pobytu v cizím prostředí.

Jiným příkladem je farma Příznivá, která si již vlastní ekologická jatka vybudovala. Výhodou vlastních ekologických jatek je transport zvířat na jatka po vlastních nohou, tak jak jsou celý život zvyklá. Také jsou celý život zvyklá pohybovat se po farmě. Na jatka jsou doprovázena lidmi a psem, s kterými jsou v kontaktu celý svůj život. Z toho hlediska je na ně vliv stresu minimální. Velice důležité je, aby transport zvířat na jatka probíhal v klidu, aby i lidé byli v klidu. Prasata jsou totiž chytrá a poznají, když něco není v pořádku. Po příchodu na jatka jsou prasata ustájena, mají k dispozici seno a vodu. Nikdo na ně po celou dobu procesu nekřičí, ani je nepopohání elektrickými poháněči. Celou dobu se všichni přítomní snaží, aby vše bylo provedeno v klidu a zvířata byla co nejméně stresována. Vzhledem k tomu, že jsou zvířata chytrá, tak pravděpodobně vytuší, co je za chvíli čeká, i přes maximální snahu ošetřovatelů. Motivem majitele farmy Příznivé, k šetrnému přístupu k transportu na jatka a k samotnému průběhu jatek, je jeho láska ke zvířatům a snahou dělat vše co nejvíce nekonvečně a šetrně k životnímu prostředí a ke všemu živému. Jeho životním krédem je: chovat se k prasatům po celý jejich život s citem a láskou, a výměnou za to, poskytnou prasata lidem chutnější maso.

Dalším příkladem je farma Horská – Rodinná, kde vozí zvířata většinou po jednom kusu na blízka malá konvenční jatka, kde podle slov farmáře dochází k zabití zvířete co nejkratší dobu po příjezdu. Vzhledem k tomu, že jsou jatka malá, tak se údajně pracovníci jatek chovají ke zvířeti lépe než na velkých konvenčních jatkách. Farmáři z farmy Horské – Rodinné neuvažují o stavbě svých malých ekologických jatek ani o změně jatek z konvenčních na ekologická, důvodem je krátká dojezdová vzdálenost na konvenční jatka.

Nejlepším řešením pro všechna zvířata by bylo, aby jatka probíhala přímo na farmě, to ale není možné. Proto je důležité, aby byla zvířata co nejméně stresována a nic neviděla, i když pravděpodobně tuší, co je za chvíli čeká. Velice důležitý je přístup ošetřovatelů, kteří by měli dbát na klid zvířete a nekřičet na něj a nepopohánět ho bolestivými pomůckami. Žádná jatka nemůžou být humánní, protože v nich dochází k usmrcování zvířat. Ale mohou být šetrnější jatka, která se snaží zachovat dobrou pohodu zvířat a jejich důstojnost až do samotného konce jejich života. Ve srovnání s konvenčními jatkami, kdy je

se zvířaty zacházeno často otřesným způsobem, jsou opravdu šetrnější jatka více humánní a dbají na pocity zvířat. Motivem většiny ekologických farmářů volit ekologická humánní jatka je soucit se zvířaty a jejich snaha o klidnější a méně stresující smrt. Pokud farmáři chtějí maso prodávat jako ekologické je to pro ně i nutností. Celkový výběr chovu, chovat zvířata ekologicky, vypovídá již o postoji a smýšlení farmáře o hospodářských zvířatech.

V ekologickém zemědělství by měla mít většina farmářů vřelý vztah ke zvířatům. Podmínky života zvířat v ekologickém zemědělství určují zákony a předpisy, které zajišťují základní podmínky pro život hospodářský zvířat. Záleží na každém farmáři, jaký má vztah ke zvířatům. Jistě se naleznou i jedinci, kteří dodržují základní podmínky pro chov zvířat a nemají ke zvířatům bližší vztah. Většina ekologických zemědělců má ke svým zvířatům hlubší vztah. To dokládá i vztah ke zvířatům majitelů farmy Rodinné, kteří mají zvířata ze základního stáda pojmenovaná a všechna zvířata od sebe rozeznají na první pohled. Zvířata je mají rádi, nechají se od nich na pastvě pohladit. Každý den radostně čekají, kdy přijede traktor s dávkou sena. Jejich kladný přístup ke zvířatům dokládá i to, že hospodařili ekologickým způsobem i před zamýšleným zapsáním do systému ekologického zemědělství. Samozřejmě, že při výběru extenzivního plemene Galloway byly zvažovány i náklady, které jsou nižší díky celoročnímu pastevnímu chovu bez nutnosti stavění kravína. Pokud by ale neměli žádný vztah ke zvířatům a šlo by jim pouze o co nejvyšší výdělek ze zemědělství, jistě by zvolili intenzivní typ plemene a jiný typ chovu.

Dobry vztah ke zvířatům je i vidět na farmě Příznivé, kdy majitel a ošetřovatelé se k zvířatům chovají velice přátelsky. Majitel farmy je zapálený do ekologického zemědělství jako celku, včetně welfare zvířat, vlivu zemědělství na životní prostředí, alternativních pohonných zdrojů atd. V zahraničí se inspiroval chovem prasat na pastvě a zavedl ho i u něj na farmě. Přes všechny problémy s veterináři, kterým se tento chov příliš nezamlouval a přes všechny nesnáze a nutné ústupky, se mu tento chov povedlo prosadit. Majitel farmy velice dbá na kvalitní krmení zvířat, na jejich ustájení i pohodu zvířat s minimem stresu. Pokud se vyskytnou zdravotní problémy zvířete, majitel farmy i ošetřovatelé tráví u zvířete celé dny i noci, tak aby mu mohli co nejvíce pomoci.

Další vřelý vztah ke zvířatům je vidět na farmě Horské – Rodinné, kde se chovají stejně k domácím mazlíčkům i k hospodářským zvířatům. Zvířata farmáře vždy radostně vítají a jsou zvědavá, co dobrého od farmáře dostanou.

Uvedené příklady chování farmářů dokazují, že ekologičtí zemědělci v České republice mají vytvořený hodnotový systém a na zvířatech jim opravdu záleží a neberou podmínky stanovené zákonem jako nutnost pro čerpání dotací. Někteří farmáři se i snaží o zpříjemnění života zvířat i nad rámec zákona, např. vybudováním lepších a kvalitnějších výběhů, které jsou s úspěchem aplikovány v zahraničí.

Jak dokládají příklady navštívených farem, je welfare zvířat na ekologických farmách z velké většiny vyšší než na konvenčních farmách. Zvířata mají přístup na pastvu, často i celý den a noc, některá jsou chována celoročně na pastvách, pokud je to pro ně vhodné. Zvířata nejsou uzavřena, mají neustálý přístup ke krmivu a k pitné vodě. Mnoho z těchto pravidel ekologického zemědělství upravuje zákon, ale mnoho jich vytváří také farmáři svým osobitým a ohleduplným přístupem ke zvířatům. Zvířata jsou co nejméně vystavována stresu. Mohou se v rámci svého výběhu či pastvy pohybovat libovolně a mohou se chovat podle jejich biologických potřeb. Jak dokládá příklad farmy Rodinné, krávy se mohou pohybovat po celém území pastvy, mohou odpočívat podle svých potřeb, mohou okusovat stromy a keře, pást se. Důležitou potřebou pro skot Galloway je i možnost drbání, kterou jim nabízí stromy a keře, které se nachází přímo na pastvě. Důležité pro welfare zvířat je i možnost rodit přímo na pastvě a možnost starat se o své potomky. Zvířata mají částečnou moc nad svým životem, v rámci pastvy mohou dělat, co zrovna chtějí dělat. Příkladem dobrého welfare je i farma Příznivá, kde prasata mají celodenní možnost výběhu venku, možnost rytí a bahnění dle svých potřeb. Důležitým faktorem je i jejich socializace do rodin, kdy mohou uspokojovat svou potřebu žít ve skupině. Prasnice před porodem si díky volnému pohybu mohou stavět hnízda pro selata, což již díky životu v zajetí neumí, ale i přesto se o to snaží a je pro ně tato činnost důležitá. Dalším příkladem dobrého welfare je i farma Horská – Rodinná, kde jsou zvířata socializována do stád, některá zvířata jsou chována celoročně venku, jiná mají každodenní přístup na pastvu a v létě jsou všechna zvířata umístěna venku. Zvířata mohou venku i rodit, mohou se pohybovat po celé pastvě podle svého uvážení.

Lze říci, že zvířata, která jsou chována na ekologických farmách, mají lepší život, než-li zvířata chovaná konvenčním způsobem. Je jim alespoň z části umožněn přirozený život a uspokojení svých základních biologických a druhových potřeb. S volným životem v přírodě se samozřejmě život v zajetí nedá srovnat. Důležitá je snaha ekologických

farmářů a zainteresovaných lidí o lepší a důstojnější život hospodářských zvířat. Hospodářská zvířata si nevybrala roli být hospodářskými zvířaty a lidé by se měli snažit o co nejkvalitnější život těchto zvířat. Pokud lidé využívají zvířata na maso a kvůli tomu jim sahají na to nejcennější, co mají, na jejich život a svobodu, měli by jim dát i důstojnější život. O to se právě koncept ekologického zemědělství snaží a z většiny se tento koncept snaží naplňovat. Naplňuje ho především prostřednictvím farmářů, kterým na zvířatech záleží, mají s nimi bližší vztah a jsou schopni myslet nekonvenčním způsobem ve prospěch hospodářských zvířat i životního prostředí. Celá péče o hospodářská zvířata je však rámována klasickým hospodářským způsobem, člověk z nich chce mít užitek.

6 Závěr

Sektor ekologického zemědělství se každým rokem rozrůstá o desítky dalších ekologických farem, to svědčí o jeho vzrůstající oblibě. Pro farmáře je to cesta, jak hospodařit nekonvenčním způsobem, chovat se lépe ke krajině, k rostlinám i k hospodářským zvířatům. Středem zájmu ekologického zemědělství bývala především krajina, její spoluutváření a pěstování rostlin. V posledních letech je pozornost zaměřována i na hospodářská zvířata a je kladen důraz na jejich welfare, nebo-li pohodu.

Welfare hospodářských zvířat je velice důležitým diskutovaným tématem. Systém ekologického zemědělství se snaží, aby zvířatům byla poskytnuta celková lepší úroveň jejich života. A je kladen velký důraz na odlišení způsobu chovu zvířat v ekologickém a konvenčním zemědělství, kde jsou jejich životní podmínky leckdy tristní. Ekologické zemědělství stanovila pravidla pro chov hospodářských zvířat v ekologickém zemědělství, která se musí dodržovat a jsou kontrolována. Dalo by se říci, že ekologičtí zemědělci v České republice tyto pravidla dodržují. Mnohdy se snaží i o vytvoření nadstandardních podmínek chovu, které převzali např. ze zahraničí. Je to způsobeno motivací farmářů chovat zvířata nekonvenčním způsobem a jejich hodnotovým žebříčkem, na jehož vrcholu je ekologické smýšlení, snaha o ochranu přírody a chov hospodářských zvířat s láskou, péčí a aktivním zájmem o ně a o jejich přirozené potřeby.

Farmáři se snaží hospodářským zvířatům nabídnout přirozenější život, podobný životu ve volné přírodě. Zvířata chovají v přístřešcích, ze kterých mají většinou volný výběh na pastvu, nebo žijí na pastvě v určitém roční období či celý život. Ustájení jsou samozřejmě upravena podle potřeb konkrétního druhu a plemene zvířat. Motivem farmářů k volnějším typu ustájení a výběhů je přirozenější chování zvířat, menší zásahy člověka do jejich života, přirozený pohyb, kvalitnější a spokojenější život zvířat, minimum stresu, možnost socializace ve stádu a také utváření vesnického rázu krajiny.

Dalším velice důležitým faktorem je možnost chovu mláďat spolu s rodiči, alespoň do půl roku jejich života. Zvířata se mohou socializovat a netrpí z předčasného odloučení. Tyto podmínky farmáři v České republice splňují a mnohdy tuto dobu i přesahují, pokud je to možné. Důvodem, proč mláďata žijí déle se svou matkou, je vyšší imunita mláďat, která jsou kojena dostatečně dlouhou dobu, eliminace stresu předčasným odloučením, pocit bezpečí mláďate a možnost socializace všech zvířat a utváření rodin.

Lze říci, že zvířata chovaná v České republice v systému ekologického zemědělství mají lepší podmínky pro život, než zvířata chovaná v konvenčních chovech. Zvířata mohou naplňovat své biologické i sociální potřeby a vedou spokojenější život s minimem stresu. Samozřejmě, že záleží na konkrétním farmáři, jaký postoj k zvířatům zaujímá, jak se k nim chová a jaké podmínky pro život jim vytvoří, ale většina ekologických farmářů v České republice se aktivně zajímá o život zvířat, jejich chov a pohodu. Zvířatům jsou sice k životu určena pravidla a lidé mají nad nimi plnou moc, ale čeští ekologičtí farmáři se chovají ke svým zvířatům ohleduplně, dbají na dodržování pravidel a snaží se jim jejich krátký život zpříjemnit. Většině ekologickým zemědělcům nejde v první řadě o ekonomické zisky, ale o hospodářství, krajinu a kvalitu života zvířat. Chovají se ke zvířatům ohleduplně, přátelsky, s láskou a zajímají se o průběh života jednotlivců. Zvířata jim to oplácí také láskou, spokojeností a v neposlední řadě kvalitními produkty, které jsou chuťově odlišné od produktů z konvenčního zemědělství. Spotřebitelé si mohou být jisti, že zvíře prožilo lepší život a mohou snadněji zjistit, jakým způsobem zvíře žilo a z jaké farmy pochází.

Hospodářská zvířata v ekologickém zemědělství musí být krmena ekologickými krmivy, většina farmářů je schopná si veškeré krmení zajistit z vlastních zdrojů, popř. musí krmivo vykupovat od jiných ekologických zemědělců. Výhodou vlastního krmiva je znalost jeho původu, složení a kvality. Kvalitní a vyvážené krmivo také přispívá k lepšímu životnímu pohodlí zvířat. Ve srovnání s např. zvířaty krměnými masokostní moučkou apod. Pro pohodu zvířat je také velice důležité neustálý přístup k vodě a krmivu, což jim umožňuje mít částečnou moc nad svým životem a rozhodnout se, kdy cítí hlad a žízeň. Lze říci, že tuto podmínku splňují všichni ekologičtí farmáři v České republice a motivem je pro ně především zdravé, spokojené a dobře prosperující zvíře.

Lze říci, že hospodářská zvířata v ekologickém zemědělství jsou zdravější a odolnější než zvířata v konvenčním zemědělství. Vzhledem k tomu, že zvířata žijí v přirozenějších podmínkách, žijí a rodí se do chladného a mrazivého počasí, mají silnou imunitu a jsou odolná vůči různým patogenním látkám. Zvířata díky tomu nemusí veterinář navštěvovat tak často a léčit je pro nemoc. Veterinární lékaři dochází na pravidelné prohlídky, které jsou stanoveny zákonem nebo při nemoci zvířete, což se nestává často, a to právě díky jejich silné imunitě. Pokud jsou zvířata léčena pro nemoc, jsou jim podávány klasické konvenční léky. Většina ekologických farmářů zatím nevyužívá možnosti přírodní

alternativní léčby, ani o ní zatím nepřemýšlí, což je pro zvířata jistou nevýhodou. Jistě by jim přírodní léky při lehkém průběhu nemoci pomohli lépe než klasické konvenční léky. Ekologičtí farmáři by měli mít snahu zavádět alternativní léčbu nemocí a spatřovat v ní výzvu do budoucna.

S veterinární péčí také souvisí povolené úpravy na zvířatech, jako je např. kastrace zvířat pro lepší maso. I tyto povolené úpravy na zvířatech se snaží farmáři neprovádět a eliminovat je. Někteří farmáři provádí i vlastní výzkumy chutnosti masa s ohledem na kastraci či nekastraci zvířete. Z většiny bylo prokázáno, že do určitého věku zvířete nemají pohlavní orgány na chuť masa vliv a v pozdějším věku není chuť masa natolik změněná, že by se zvířata musela kastrovat a maso se používá na specifické výrobky, které jinou chuť masa utlumí. Na tomto příkladu je znát, že farmáři mají k zvířatům opravdu vytvořen kladný vztah a snaží se, aby jejich život nebyl doprovázen zbytečným utrpením. Hlavním motivem k tomuto nekonvenčnímu myšlení a snaze opravdu dopřát zvířatům přirozený život stojí láska farmářů ke zvířatům, snaha o jejich opravdu přirozený život, přirozené chování a zachování jejich tělesné stavby a proporcí.

Většina ekologických farmářů se snaží i o důstojnou smrt zvířete, která je doprovázena co nejmenším stresem a strachem zvířete. Farmáři se v postoji ohledně jatek a jejich procesu odlišují. Lze je rozdělit na několik skupin. První skupinou jsou farmáři, kteří vozí zvířata na ekologická jatka poblíž svého hospodářství. Snaží se, aby jatka byla v co nejmenší vzdálenosti, tak aby stres z převozu zvířat eliminovali na co nekratší dobu. Ale zároveň chtějí, aby jatka byla ekologická, nevyužívají bližších konvenčních jatek. Někteří farmáři v této skupině uvažují i o stavbě vlastních jatek, z důvodu pohodlí zvířat. Nechtějí, aby zvířata byla stresována převozem v automobilu, cizím prostředím, cizími lidmi a neznámými zvířaty na jatkách. Druhou skupinou jsou farmáři, kteří vozí svá zvířata do nejbližších jatek, většinou konvenčních. Důvodem je především velice krátká vzdálenost oproti nejbližše postaveným ekologickým jatkám. Farmářům jde o co nejkratší převoz jejich zvířete a také o úsporu nákladů. Takové maso farmáři samozřejmě nesmějí prodávat s certifikátem z ekologického zemědělství. Zde je na zvážení, zda farmář zná poměry na těchto jatkách a ví, že se ke zvířeti chovají lidé na jatkách dobře či ne. Případně změnit jatka za taková, která se budou k zvířatům chovat více humánně. Třetí skupinou jsou, zatím ojedinělé farmy, které mají vlastní jatka. Výhodou je, že zvíře může jít na jatka po svých vlastních nohou a zůstává stále ve známém prostředí, v kterém žilo celý život a

nesetkává se zde s neznámými zvířaty. Hlavním motivem k postavení vlastních jatek či touze si je postavit je opravdový zájem o zvířata, včetně jejich „klidné“ smrti. Samozřejmostí je, že nemohou mít všechny ekologické farmy svá ekologická jatka. Důležité je, aby zvířata při své smrti trpěla co nejméně a bylo s nimi slušně zacházeno. Lze říci, že nadpoloviční většině ekologických farmářů v České republice záleží na tom, aby jejich zvířata byla zabíjena důstojně, nebyla příliš stresována, nebyla popoháněna bolest způsobujícími pomůckami a byla převážena co nejkratší vzdálenost na jatka ve vhodném dopravním prostředku.

Je možné říci, že ekologickým zemědělcům v České republice na zvířatech opravdu záleží a mají vytvořený kvalitní hodnotový systém. Na farmářích je znát, že mají ke svým zvířatům kladný vztah a snaží se jim vytvořit mnohdy lepší podmínky, než které jsou stanoveny v zákoně a v předpisech o ekologickém zemědělství. Je samozřejmé, že se naleznou jedinci, kteří nedodrží ani základní podmínky pro ekologický chov hospodářských zvířat. Jsou to ale pouze jenom výjimky, kterým by měl být odebrán statut ekologického zemědělce. Většina farmářů bere svoje hospodářství nikoliv jako zaměstnání, ale jako celoživotní náplň, která i jim samotným přináší mnoho nových zážitků, zkušeností a poznatků. Mnozí z nich se zajímají o ekologii jako o celek a ekologický chov zvířat je jedním z jejich mnoha zájmů a celoživotním posláním.

Lze říci, že hospodářská zvířata, která se chovají na ekologických farmách, mají lepší život než zvířata chovaná v konvenčním zemědělství. Ekologické zemědělství však není možnou alternativou pro všechny hospodářské chovy na celé planetě, a to především z kapacitního důvodu zemědělských ploch, i z důvodu větší finanční náročnosti. Dnes jsou zaznamenávány snahy o lepší životní podmínky hospodářských zvířat i v konvenčních chovech. Konvenční a ekologické chovy se tak mohou částečně přibližovat. Současná praxe však dokazuje, že ekologické zemědělství je k naplňování myšlenky welfare zvířat blíže než zemědělství konvenční.

7 Seznam literatury

7.1 Odborné zdroje

Akční plán České republiky pro rozvoj ekologického zemědělství do roku 2010.

Praha: Ministerstvo zemědělství České republiky, 2004. 15 s. ISBN 80-7084-344-6

Beck, Ulrich. *Riziková společnost. Na cestě k jiné modernitě.* Přel. O. Vochoč. 1. vydání.

Praha: Slon, 2004. 431 s. Přel. z: Risikogesellschaft (Auf dem Weg in eine andere Moderne) ISBN 80-86429-32-6

Berg, Bruce L. *Qualitative research methods for social science.* 6. vydání. United States of

America: California State University, 2007. 384 s. ISBN 0-205-48263-5

Dittrichová, Lenka. Heřmanská Ivana, Rozsypal Roman. *Lištičky na vinici. Program*

rozvoje venkova a příčina stagnace bioprodukce. 1. vydání. Praha: Galén, 2008. 253 s.

ISBN 978-80-7262-571-0

Joy, Melanie. *Why we love dogs, eat pigs and wear cows.* San Francisco: Conari Press,

2010. 204 s. ISBN 978-1-57324-461-9

Kohák, Erazim. *Zelená svatozář. Kapitoly z ekologické etiky. Studijní texty.* 1.vydání,

dotisk. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON),1998. 203 s. ISBN 80-85850-63-X

Moudrý, Jan. Et al. *Chov zvířat v ekologickém zemědělství.* České Budějovice: Jihočeská

univerzita v Českých Budějovicích. Zemědělská fakulta, 2007. 52 s. ISBN 978-80-7394-042-3

Moudrý, Jan. Et al. *Ekologické zemědělství.* České Budějovice: Jihočeská univerzita

v Českých Budějovicích. Zemědělská fakulta, 2007. 219 s. ISBN 978-80-7394-046-1

Pamplona, Roger. *Vychutnej život!*. 1.vydání, dotisk. Praha: Advent-Orion s.r.o., 1999. 215 s. ISBN 80-7172-144-1

Reed, Matthew. *Rebels for the Soil. The Rise of the Global Organic Food and Farming Movement*. United Kingdom: Earthscan, 2010. 168 s. ISBN 978-1-84407-597-3

Singer, Peter. Mason, Jim. *The way we eat: why our food choices matter*. United States of America: Holtzbrinck Publisher, 2006. 328 s. ISBN 1-57954-889-X

Šarapatka, Bořivoj. Urban, Jiří. Et al. *Ekologické zemědělství*. Učebnice pro školy i praxi II.díl. Šumperk: PRO-BIO Svaz ekologických zemědělců, 2005. 333 s. ISBN 80-903583-0-6

Šarapatka, Bořivoj. Urban, Jiří. Et al. *Ekologické zemědělství v praxi..* Šumperk: PRO-BIO Svaz ekologických zemědělců, 2006. 502 s. ISBN 978-80-903583-0-0

Šonková, Romana. *Welfare v ekologickém zemědělství. Šance pro lepší život hospodářským zvířat*. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, 2006. 29 s. ISBN 80-7271-176-8

Velký sociologický slovník. Sv. 1, A-O. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-11.

Zagata, Lukáš. *The analysis of the current forms of organic chicken husbandry in the Czech Republic and their social consequences*. Agricultural economics – Czech, 2009, no.6, p.271-283, ISSN 0139-570X

7.2 Internetové zdroje

Agroweb.cz [online]. [cit. 2010-07-26]. Dostupný z WWW:

<http://www.agroweb.cz/files/image/Zivka/sasov%20upr_750x500.jpg>.

Aktuálně.centrum.cz [online]. [cit. 2010-07-26]. Dostupný z WWW: <<http://img.aktualne.centrum.cz/299/8/2990897-ekologicky-chov-drubeze.jpg>>.

Alves dos Reis, Tatiana. Zorzete, Patricia. Rodrigues Pozzi, Claudia. Nascimento da Silva, Valéria. Ortega, Edwin. Corrêa, Benedito. *Mycoflora and fumonisin contamination in Brazilian sorghum from sowing to harvest*. Journal of the Science of Food and Agriculture 90, Volume 90, Issue 9, July 2010, p. 1445–1451 Published Online: Apr 30. Online ISSN: 1097-0010

Biospotřebitel.cz [online]. [cit. 2010-09-23]. Dostupný z WWW: <http://www.biospotrebitel.cz/page.php?&reference_name=press.detail&kategorie=&from=&clanek=406>.

Europa.eu [online]. [cit. 2010-09-23]. Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/agriculture/organic/consumer-confidence/consumer-demand_cs 23.9.2010>.

I.dnes.cz [online]. [cit. 2010-07-26]. Dostupný z WWW: <http://i.idnes.cz/09/041/gal/ABR2a34e3_Zasada_u_Kadane.jpg>.

McKenzie, Ailsa. Whittingham, Mark. *Birds select conventional over organic wheat when given free choice*. Journal of the Science of Food and Agriculture 90, Volume 90, Issue 11, p.1861–1869, Published Online May 19 2010. Online ISSN 1097-0010

Nd01.jxs.cz [online]. [cit. 2010-07-26]. Dostupný z WWW: <http://nd01.jxs.cz/711/713/365227b133_33945335_o2.jpg>.

Ovce.cz [online]. [cit. 2010-07-26]. Dostupný z WWW: <<http://nemecka-cernohlava.prodej.jehnic.plemenni-berani.vychodofriska.ovce.cz/nakup-prodej.danci.obilnin.picnin.seno.slama.vojteska.kukurice/img/gal/img0018v.jpg>>.

Petr, Jaroslav. *Ekologické zemědělství – příliš velký luxus*. Jaroslavpetr.bigblogger.lidovky.cz [online]. 2010-06-04. [cit. 2010-09-22]. Dostupný z WWW: <<http://jaroslavpetr.bigblogger.lidovky.cz/c/141836/Ekologicke-zemedelstvi-prilis-velky-luxus.html>>.

Plische, Simona. *Také ekologické zemědělství má druhou stranu*. Peníze.cz [online]. 2007-04-20. [cit. 2010-09-22]. Dostupný z WWW: <<http://www.penize.cz/spotrebitel/18753-take-ekologicke-zemedelstvi-ma-druhou-stranu-mince>>.

Respekt.cz [online]. 2010 [cit. 2010-09-18]. Dostupný z WWW: <<http://respekt.ihned.cz/video/c1-41585620-ohleduplna-jatka>>.

Seznam ekologických zemědělců k 31.12.2008 [online]. [cit. 2010-08-09]. Dostupný z WWW: <http://eagri.cz/public/eagri/file/36095/seznamy_ekozemedelcu_web.xls>.

Seznam ekologických zemědělců k 31.12.2009 [online]. [cit. 2010-12-05]. Dostupný z WWW: <http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/ekologicke-zemedelstvi/seznamy_podnikatelu/seznam-ekologickych-zemedelcu/>.

Slimáková, Margit. *Vegetariánství*. Joga-magazin.cz [online]. 2009-09-13. [cit. 2010-09-22]. Dostupný z WWW: <<http://www.joga-magazin.cz/vegetarianstvi.html>>.

Svaz ekologických zemědělců ČR [online]. [cit. 2010-09-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.pro-bio.cz/cesky.htm>>.

8 Přílohy

Příloha č. 1 - farma Rodinná – dobytek na pastvě

Zdroj: archiv autorky

Příloha č. 2 - farma Příznivá – „blob“ v létě

Zdroj: [http://biofarma.cz/aaa/view.php3?vid=16&cmd\[16\]=x-16-4880&als\[GALLERYID\]=be4c2931286dba057d862c9ee8637745](http://biofarma.cz/aaa/view.php3?vid=16&cmd[16]=x-16-4880&als[GALLERYID]=be4c2931286dba057d862c9ee8637745)

Příloha č. 3 - farma Horská – Rodinná - dřevěný přístřešek pro chov dobytka

Zdroj: archiv autorky